

ЛЮДИ З УКРАЇНИ У СЛОВАЧЧИНІ:

від прийняття
до інтеграції

*Соціальна розвідка:
українські мігранти
і мігрантки у Словаччині*

Мілослав Багна, Деніса Федакова, Міхал Кентош,
Барбара Лаштіцова, Петр Мезігорак, Зузана Оченашова,
Яна Папцунова, Маґда Петряношова, Ксенія Даніела
Послон, Томаш Прошек, Мартіна Вілш

**Рецензований
підсумковий звіт проекту**

ЛЮДИ З УКРАЇНИ У СЛОВАЧЧИНІ:

від прийняття
до інтеграції

*Соціальна розвідка:
українські мігранти
і мігрантки у Словаччині*

Автори/команда проекту (в алфавітному порядку):

Мілослав Багна, НДІ «Інститут соціології САН»

Деніса Федакова, НДІ «Інститут суспільних наук Центру суспільно-психологічних наук САН»

Міхал Кентош, НДІ «Інститут суспільних наук Центру суспільно-психологічних наук САН»

Барбара Лаштіцова, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»

Петр Мезігорак, НДІ «Інститут соціології САН»

Зузана Оченашова, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»

Яна Папцунова, НДІ «Інститут суспільних наук Центру суспільно-психологічних наук САН»

Маґда Петряношова, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»

Ксенія Даниїла Послон, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»

Томаш Прошек, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»

Мартіна Вілш, НДІ «Інститут етнології та соціальної антропології САН»

Назва: ЛЮДИ З УКРАЇНИ У СЛОВАЧЧИНІ: від прийняття до інтеграції.

Соціальна розвідка: українські мігранти і мігрантки у Словаччині.

РЕЦЕНЗОВАНИЙ ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ ПРОЕКТУ

Місце видання: Кошиці

Рік видання: 2025

Рецензований
підсумковий звіт проекту

Видання:

© НДІ «Інститут суспільних наук Центру суспільно-психологічних наук САН"», НДІ «Інститут соціології САН», НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації», НДІ «Інститут етнології та соціальної антропології САН»

Автори й авторки:

Мілослав Багна, НДІ «Інститут соціології САН»; Деніса Федакова, НДІ «Інститут суспільних наук Центру суспільно-психологічних наук САН»; Міхал Кентош, НДІ «Інститут суспільних наук Центру суспільно-психологічних наук САН»; Барбара Лаштіцова, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»; Петр Мезігорак, НДІ «Інститут соціології САН»; Зузана Оченасова, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»; Яна Папцунова, НДІ «Інститут суспільних наук Центру суспільно-психологічних наук САН»; Маґда Петряношова, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»; Ксенія Даніела Послон, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»; Томаш Прошек, НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації»; Мартіна Вілш, НДІ «Інститут етнології та соціальної антропології САН»

Рецензенти:

Алена Голка Худжікова, ЦДЕК – Центр дослідження етнічності й культури; Андрей Фіндор, Факультет соціальних та економічних наук Університету Коменського.

Проектна підтримка:

SAV-AV ČR/2023/692/UKR; Соціальна розвідка: українські мігранти і мігрантки у Словаччині

Графічний дизайн: Івана Бабейова, TOB «ubabeja s.r.o.»

Переклад: Оксана Гуменна

Коректура:

Видання здійснюється без мовного редагування; за правильність використання словацької мови відповідають авторки й автори цього звіту.

ISBN 978-80-8298-022-9

DOI: <https://doi.org/10.31577/2025.9788082980229>

Bahna, M., Fedakova, D., Lasticova, B., Kentos, M., Mezihorak, P., Ocenasova, Z., Papcunova, J., Poslon, X. D., Petrjanosova, M., Wilsch, M. Social survey of Ukrainian migrants in Slovakia 2024. [dátový súbor]. Slovenský archív sociálnych dát, 2025. SASD2024001. Verzia 1.0.

Доступ до архіву даних:

DOI: <https://doi.org/10.34877/sasd-2024001>

Подяка

Висловлюємо щирю подяку респондентам, які брали участь у кількісній та якісній частинах дослідження, за їхню відкритість та готовність поділитися своїми думками і конфіденційною інформацією про своє життя. Виявлені ними відвертість та довіра дуже важливі для цього дослідження, це дозволило глибше зрозуміти їхній досвід, потреби та виклики, з якими вони стикаються у Словаччині. Також висловлюємо подяку нашим колегам з Інституту соціології Академії Наук Чеської Республіки Пауліні Табері за консультації та підтримку у створенні анкети, а також Яні Леонтєвій за комунікацію та матеріали для підготовки фокус-груп.

Підтримка проекту

Цей звіт є результатом реалізованого за сприяння Словацької Академії Наук міжнародного проекту «Соціальна розвідка: українські мігранти і мігрантки у Словаччині» (UKR). Проект був проведений за участі чотирьох установ САН – НДІ «Інститут суспільних наук Центру сусільно-психологічних наук САН», НДІ «Інститут дослідження соціальної комунікації», НДІ «Інститут етнології та соціальної антропології САН» та НДІ «Інститут соціології САН».

Конфлікт інтересів:

Авторам не відомо про можливий конфлікт інтересів.

Затвердження етичної комісії:

Методи дослідження затверджені Етичною комісією НДІ «Центр сусільно-психологічних наук САН».

Основні факти

»

Більший дохід отримують ті, хто краще знає **словацьку мову**. Знання мови особливо важливе для трудової інтеграції. Біженки та біженці, які не знають словацької мови або знають її на недостатньому рівні, частіше працюють за цивільним договором.

»

Переважає більшість опитаних респондентів з України планує тривалий час проживати у Словаччині, понад **75%** з них **планує залишитися тут** мінімум на п'ять років.

»

Відповідальність за **сім'ю** і **догляд за дітьми** становлять суттєвий бар'єр інтеграції, адже багато українських родин, насамперед у неповних сім'ях, мають обмежені можливості працевлаштування через неможливість влаштувати дітей у садок/школу.

»

Здебільшого українські біженки й біженці мають позитивний досвід, і відчують себе прийнятими у словацькому суспільстві, проте деякі мають досвід **неприйняття** або двояке ставлення словацького суспільства, що відповідно впливає на їхній не/спокій, психічний стан та ідентифікацію себе із Словаччиною.

»

Українські біженці демонструють високий рівень економічної активності, **67%** з них часто **працюють** за своєю спеціальністю.

»

Успішна інтеграція передбачає координовану державну політику з кращим доступом до освіти і працевлаштування. Це сприятиме повній інтеграції біженців і біженок у словацьке суспільство.

»

Основним викликом при інтеграції біженок і біженців з України є недостатня мовна підтримка, гнучкі умови праці і доступність інфраструктури догляду за дітьми, і як наслідок – **обмежені можливості** довгострокової інтеграції у суспільстві.

1 Загальна інформація
та методологія проекту / 9

13 / **2** Робота й економічна активність
біженок і біженців з України

3 Сім'я, догляд, соціальні контакти
й допомога громади / 25

38 / **4** Інтеграція українських
біженок і біженців у Словаччині
та її психологічні аспекти

5 Підсумок основних результатів
у Словацькій Республіці
та Чеській Республіці / 48

51 / **6** Висновки

Використана література / 53

Вступна заувага

»

Для найменування людей, що приїхали з України у Словаччину після лютого 2022 року, в тексті використано терміни **біженки** та **біженці**, **респондентки** та **респонденти**, **учасниці** й **учасники**.

Загальна інформація та методологія проекту

24 лютого 2022 року війська Російської Федерації вторглися в Україну. Це спричинило масові смерті серед цивільного населення та руйнування цивільної інфраструктури. Величезна кількість людей була змушена залишити свої домівки і шукати безпеки, захисту й допомоги в інших країнах. За даними УВКБ ООН станом на 16.01.2025 в результаті війни з України виїхало загалом 6 863 400 осіб, з них 6 303 200 переїхали до європейських країн. За даними Міністерства внутрішніх справ СР станом на 27.01.2025 тимчасовий захист було надано 132 453 українцям.

Статистичні дані щодо осіб, яким надано тимчасовий захист, свідчать про те, що це насамперед жінки та діти: тимчасовий захист було надано 41 345 дітям віком до 18 років (31% від загальної кількості) та 65 005 жінкам (71% дорослого населення віком від 18 років). Більшість із них проживає у Братиславському та Кошицькому краях. Згідно з опитуванням УВКБ SEIS 2024 від листопада 2024 року, приблизно 47% біженок і біженців з України, які проживають у Словаччині, мають вищу освіту або вищу кваліфікацію, 25% мають середню спеціальну освіту, а 21% мають повну середню освіту. Однак, за даними Центру зайнятості, соціальних справ та сім'ї частка біженців з вищою освітою була нижчою: трохи менше 24% громадян України, які працювали в Словаччині станом на жовтень 2024 року.

Різні установи у Словаччині – уряд, неурядові організації, національні та місцеві установи, міжнародні організації, а також громадяни Словаччини надали значну підтримку українцям, які виїжджали з охопленої війною країни.

Оскільки війна триває, а біженки й біженці не мають можливості безпечно повернутися до своєї рідної країни, важливо, щоб словацьке суспільство та зацікавлені сторони розуміли їхню життєву ситуацію та динаміку взаємодії із словаками. Понад три роки триває війна і ґрунтовна інформація про життєві умови біженок і біженців важлива для формування ефективної та цілеспрямованої політики інтеграції. Без глибокого розуміння їхніх потреб, бар'єрів та стратегій адаптації вжиті державою заходи можуть бути неадекватними або недостатньо відбивати реалії повсякденного життя. Лише на основі емпіричних знань та системного аналізу можна вжити заходів на підтримку не тільки індивідуальної інтеграції, а й тривалої соціальної згуртованості у Словаччині.

»

Мета цього звіту — через розуміння досвіду жінок і чоловіків, які приїхали з України у Словаччину після лютого 2022 року, зрозуміти фактори, що сприяють або перешкоджають їх інтеграції у суспільстві.

Структура звіту

Результативна частина звіту викладена у трьох розділах:

- **Робота та економічна активність біженок і біженців з України**
- **Сім'я, догляд, соціальні контакти й допомога громади**
- **Інтеграція українських біженок і біженців у Словаччині та її психологічні аспекти**

У кожному розділі описано й показано результати кількісного дослідження, які за допомогою якісного підходу доповнені твердженнями/цитатами розповідей біженок і біженців з фокус-груп. Кожен розділ завершується коротким підсумком, у якому ми виклали ключову інформацію та підсумували важливі факти-висновки.

Методологія проекту «Соціальна розвідка: українські мігранти і мігрантки у Словаччині»

Дослідження проводилося у два етапи і складалося з якісного (фокус-групи) та кількісного збору даних (анкетування). Програму дослідження та ретельний підбір методологічних поступів обговорено командою проекту, що складалася з фахівців із соціальної психології, соціології та соціальної антропології. Методологічні поступи обрано з урахуванням міждисциплінарних особливостей, а також специфіки та доступності складової дослідження. Мету дослідження та методологію проекту схвалено Етичною комісією НДІ «Центр соціальних та психологічних наук САН».

Фокус-групи

На першому етапі проекту – у листопаді та грудні 2023 року – команда САН у співпраці з дослідницькими агентствами провела чотири зустрічі у фокус-групах з 32 учасниками. Вибірку учасників (на підставі визначених критеріїв та доступності) та зустрічі у фокус-групах організували агентства «АКО» та «KRAJINKA». Зустріч у фокус-групі тривала приблизно 90 хвилин. У Братиславському краї ми поспілкувалися з матерями дітей віком до 15 років, які раніше проживали у житлі т.зв. колективної форми (гуртожитки, готелі або спільній квартирі/будинку), та з матерями, які мали окреме житло, а також із працюючими жінками без дітей. Натомість у Кошицькому краї після отримання інформованої згоди від батьків або законного представника ми поспілкувалися з учнями середніх шкіл та студентами університетів віком від 15 до 18 років. Ця зустріч у фокус-групі була проведена онлайн. Усі зустрічі у фокус-групах відбувалися українською мовою, проводили їх досвідчені модераторки. На кожній зустрічі у фокус-групах були присутні 1-2 члени дослідницької групи як спостерігачі. Після завершення розмов у групі члени команди проекту у присутності модераторки обговорили й підсумували зустрічі у фокус-групі.

Зустріч у фокус-групі 1 було організовано із жінками з України, які не мають дітей (n = 9), і мають досвід працевлаштування у Словаччині (приблизно половина мала вищу освіту).

У зустрічі фокус-групи 2 взяли участь матері з дітьми віком до 15 років, які проживають у Словаччині і отримують

допомогу на проживання для біженців. Ці жінки мали також досвід проживання в гуртожитках/готелях у Братиславі та її околицях (n = 7).

Зустріч у фокус-групі 3 була проведена з матерями дітей віком до 15 років, які працюють або не працюють, але винаймають окреме житло у Братиславі (n = 7).

У зустрічі фокус-групи 4 взяли участь молоді люди з України (15-18 років), які приїхали у Словаччину після лютого 2022 року і на даний час проживають у Кошицях і околицях міста разом із членами сім'ї (n = 9). У цій фокус-групі ми розмовляли з молодими людьми, які 1) не відвідують жоден навчальний заклад у Словаччині і навчаються дистанційно в Україні; 2) здобувають освіту паралельно в Україні та Словаччині; 3) завершили дистанційну освіту в Україні і почали вчитися очно у Словаччині у вересні 2023 року. Метою зустрічі у фокус-групі 4 було отримання інформації про інтеграцію молодих українців та українок у систему освітніх закладів у Словаччині, про проведення вільного часу та про роль сім'ї в адаптації молодих людей до життя в новій країні. За участь у зустрічі учасники отримали фінансову винагороду.

Анкетування

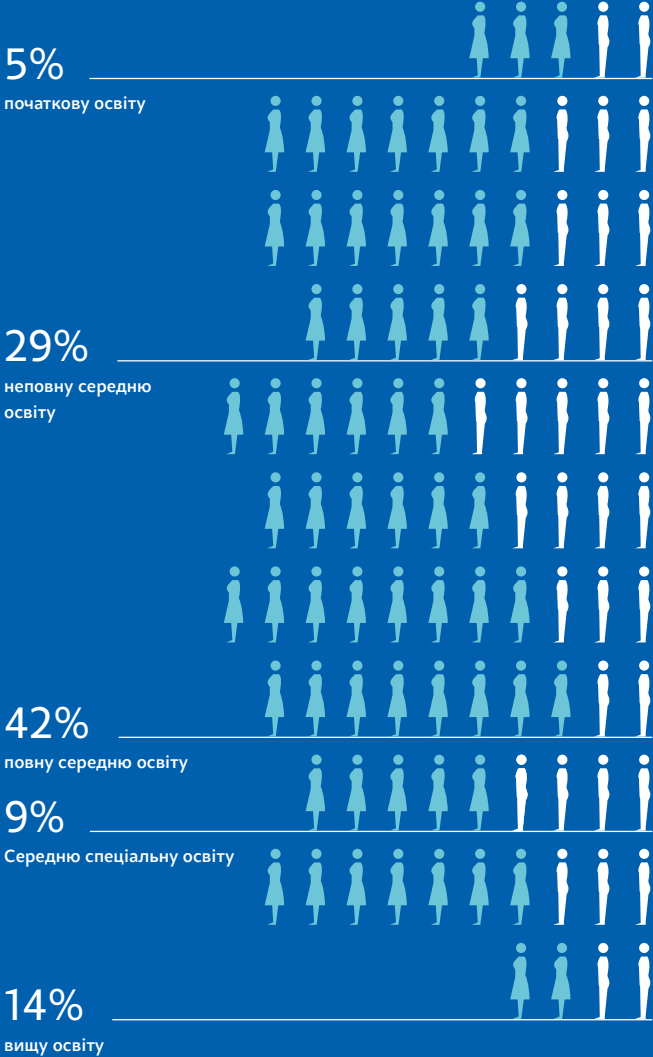
У листопаді 2024 року було за допомогою агентства «FOCUS» проведено анкетування. 254 респондентам було поставлене питання, чи в їхньому оточенні є українська сім'я, яка приїхала до Словаччини після початку війни в Україні. Метою було залучити до опитування якомога

більше таких сімей у Словаччині. Збір даних у всіх регіонах Словаччини проводив 81 інтерв'юер. Здебільшого вони формували 5-6 заповнених анкет. Респондентки і респонденти заповнювали анкету українською мовою самостійно на планшетах, наданих агенством. Не було відзначено суттєвих мовних проблем чи проблем із розумінням між опитуваними і анкетарями. За заповнення анкети не була передбачена фінансова винагорода.

Заповнення анкети тривало здебільшого 33 хвилини. Анкета складалася з декількох блоків питань: соціально-демографічний профіль, робота й умови праці, доходи та фінансова ситуація у сім'ї, освіта та проведення вільного часу у дітей, ідентичність та інтеграція, соціальні контакти (транснаціональний вимір), майбутнє і плани на повернення.

Вибірка опитуваних

Група дослідження складалася з 503 респонденток і респондентів віком від 18 до 81 року, з яких майже дві третини (65%) становили жінки та приблизно третина – чоловіки (35%). Середній вік жінок становив 40,88 років (SD=13,42), а чоловіків – 40,98 років (SD=14,59). За освітою 5% опитаних мало початкову освіту, 29% неповну середню освіту, а 42% мали повну середню освіту. Середню спеціальну освіту мало 9% респондентів, а вищу – 14%.

* Процентне співвідношення опитаних за ступенем освіти

Робота й економічна активність біженок і біженців з України

Люди з України, які отримали статус тимчасового захисту в Словаччині, мають вільний доступ до ринку праці без необхідності отримати дозвіл на роботу. Переважна більшість новоприбулих не подавали заяву про надання притулку (азил), проте після прибуття були скеровані до центрів, де вони отримали статус тимчасового захисту, страхування і тимчасове житло, часто від приватних осіб. Не лише у Словаччині, але й у інших європейських державах вважали, що новоприбулі зможуть себе забезпечити, адже їх підтримувала українська діаспора, що проживала в країні до 2022 року, безпрецедентною була й допомога від окремих громадян, неурядових організацій та неформальних мереж. Попри надзвичайність ситуації та значну гуманітарну допомогу, прибуття людей з України зумовлено й тисячами вільних робочих місць, які були ще до вторгнення. Новоприбулі заповнили прогалини в секторах, де була відчутна нестача робочої сили, незалежно від їхнього професійного досвіду, статі та сімейного становища. Тому, окрім дослідження формування ідентичності людей в контексті вимушеної міграції і тимчасового захисту, ми також зосередилися на тому, як це впливає на їхню трудову діяльність. Ми проаналізували окремі фактори, що впливають на працевлаштування. Одна з основних причин дослідження цього аспекту те, що значну частину новоприбулих становили жінки з маленькими дітьми, що вимагало поєднання догляду за дітьми та оплачуваної роботи.

У дослідженні понад дві третини респонденток і респондентів (67%) зазначили, що на даний час мають оплачувану роботу в Словаччині. Це свідчить про

вищий рівень економічної активності у порівнянні з дорослими громадянами Словаччини, але серед біженців з України є менший відсоток пенсіонерів.

У Таблиці 1 наведено огляд змін в економічному статусі наших респонденток і респондентів після прибуття до Словаччини. Ми бачимо, що **серед людей, які були працевлаштовані в Україні, 86,5% також працевлаштовані в Словаччині, а 3% з них займаються підприємницькою діяльністю. 3 тих, хто займався підприємницькою**

діяльністю в Україні, 32,5% були працевлаштовані в Словаччині, а 55,7% з них продовжують займатися підприємницькою діяльністю.

У Словаччині знайшла роботу й значна кількість біженців, які перебували поза ринком праці в Україні (домогосподарки, безробітні, студенти університетів). І навпаки, переважна більшість людей, які отримують пенсію за віком, не є економічно активними після прибуття до Словаччини.

Таблиця 1: Порівняння економічного статусу до приїзду у Словаччину з вихідним економічним статусом в Україні, у %

У Словаччині												
	UA	Працівник/-ця	Підприємець/-иця	Декретна в.	Безробітний /-а	На пенсії	Учень сер. шк. у СР	Студент вишу (СР)	Студент вишу (UA)	Вдома	Не знаю/ Не відп.	
Працівник/-ця	57,6	86,5	3,0	1,7	4,7	0,3	0,0	0,0	0,0	2,9	0,9	100,0
Підприємець/-иця	7,3	32,5	55,7	0,0	9,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5	100,0
Декретна в.	6,3	26,3	2,9	49,8	18,4	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0	100,0
Безробітний/а	5,3	34,5	0,0	3,1	50,8	3,4	5,2	0,0	0,0	3,1	0,0	100,0
На пенсії	9,3	0,0	0,0	0,0	6,0	90,5	0,0	0,0	0,0	3,6	0,0	100,0
Учень серед. школи	4,7	6,0	3,5	3,5	10,3	0,0	33,9	38,9	0,0	3,9	0,0	100,0
Студент вишу	5,9	31,7	0,0	0,0	8,3	0,0	0,0	57,2	2,8	0,0	0,0	100,0
Вдома	2,9	38,6	0,0	0,0	11,1	0,0	0,0	0,0	0,0	50,2	0,0	100,0
Не знаю / не відпов.	0,6	0,0	28,3	0,0	0,0	0,0	43,3	0,0	0,0	0,0	28,3	100,0
Разом	100,0	59,0	6,3	4,4	9,1	8,8	2,1	5,2	0,2	4,0	0,9	100,0

Прим.: Жирним шрифтом виділено відповіді з часткою понад 30%.

На питання, чи шукають вони оплачувану роботу в Словаччині 30,2 % незайнятих на даний час респондентів і респонденток відповіло «так», а 30,9 % відповіли, що не шукають роботу, але розглянули б пропозицію. Натомість 38,9 % кажуть, що вони задоволені поточною ситуацією. У Таблиці 2 порівняно тип місця праці в Словаччині та в Україні. Таке порівняння вдалося зробити на прикладі приблизно половини опитаних, які назвали своє останнє місце праці в Україні і теперішнє у Словаччині.

У порівнянні із словаками біженці та біженки значно частіше працюють у сфері торгівлі і послуг. Загалом до 30,5% респондентів з України працює у Словаччині у сфері послуг та торгівлі, що майже вдвічі перевищує цей тип зайнятості у порівнянні із словаками. Цю різницю можна частково пояснити більшою кількістю жінок серед наших респондентів, адже і серед словацького населення жінки частіше працюють у сфері послуг і торгівлі. Серед представлених у Таблиці 2 працевлаштованих респондентів співвідношення чоловіків і жінок більш збалансоване (приблизно 62% до 38% на користь жінок).

Більшу кількість робочих місць у сфері послуг та торгівлі можна аргументувати тим, що після прибуття жінки шукали не фізичну роботу, оскільки не мали досвіду роботи на заводах. Вони почали працювати у сфері послуг одразу (Іванка), або поступово, після того, як звикли до нового середовища (Поліна):

«В Україні я працювала у сфері цифрової реклами [...] Я ніколи не працювала фізично, я не хотіла йти на роботу на фабрику. Я шукала якусь офісну роботу, щось подібне

Таблиця 2: Порівняння місця праці в Україні і в Словаччині

	Біженці й біженці з України		Населення Словаччини*		
	Місце праці в Україні	Місце праці в Словаччині	Усі	Жінки	Різниця СК в середн. – UA
Законодавці, керівні працівники	0,4 %	,6 %	5,9 %	4,1 %	5,5 %
Спеціалісти	22,8 %	15,1 %	17,0 %	21,3 %	-5,8 %
Техніки й фахові працівники	10,3 %	6,7 %	15,8 %	16,9 %	5,5 %
Адміністративні працівники	7,8 %	6,3 %	10,1 %	15,9 %	2,3 %
Працівники у сфері послуг і торгівлі	26,9 %	30,5 %	17,3 %	24,4 %	-9,6 %
Кваліф. працівники у с/г, ліс.госп. і рибн. госп.	1,0 %	,3 %	1,0 %	0,5 %	0,0 %
Кваліфіковані робітники і ремісники	17,0 %	17,5 %	14,5 %	3,9 %	-2,5 %
Оператори й монтажники устаткування і обладн.	6,3 %	9,0 %	12,3 %	6,1 %	6,0 %
Допоміжні й некваліфіковані робітники	7,5 %	13,9 %	6,2 %	6,8 %	-1,3 %

* за даними Вибіркового опитування зайнятості, в середньому за 2023 рік

як в Україні. Я зрозуміла, що мені потрібно підтягнути англійську, я знала англійську мову, але я покращила свої знання до вільного володіння мовою. На цьому етапі мені вдалося знайти роботу, це була гаряча лінія, кол-центр. Проте це була жаклива робота, дуже стресова, я за два місяці пройшла тренінг, один місяць я працювала на лінії, відповідала на дзвінки і потім залишила цю роботу. Незабаром мені вдалося знайти [іншу] роботу. [...] Зараз це для мене набагато простіше, це цікаво, але психічно це також не просто. Тому зараз я шукаю іншу роботу, бо вже не витримую.» (Іванка, 33 роки, не має дітей)

«У мене в [назва словацького міста] подруга, з якою ми вже давно спілкувалися, вона постійно нам казала, щоб ми виїжджали. У нас був дуже сильний обстріл і ми прийняли це рішення. Ми приїхали на початку березня і я відразу пішла на роботу, бо подруга мені розповіла, що в [назва словацького міста] є такий завод, де виробляють засоби медичного призначення і там можна знайти роботу. Зарплата була нормальна, проживання ми отримали в межах програми, це був великий плюс. Але єдине, чого я вже не сподівалася, що життя ще змусить мене працювати на важкій роботі, це важка фізична робота. Це тільки здається, що ти лише сидиш і що це легка робота, але коли сидіти у такій позиції, це зовсім не легко. Я завжди намагалася вчити словацьку, ходила на різні курси. Дякую, що таку можливість надав Центр зайнятості. Я закінчила курс бухгалтерського обліку.» (Поліна, 44 роки, 1 дитина)

З іншого боку, серед досліджуваної групи людей немає так багато керівних працівників, як можна було б очікувати на підставі досліджень за кордоном, зокрема у Польщі й Австрії (Kohlenberger et al., 2023; Aigner et al., 2024) або у Франції (Gorbach et al., 2024). Також дані українського онлайн опитування в Центрі Разумкова станом на серпень 2022 свідчать про вищу частку керівних працівників (14% у порівнянні з 1,5% усього населення України) та підприємців (14% у порівнянні з 4% усього населення України) серед біженців і біженок (2022). Кількість ремісників і некваліфікованих працівників з України була подібна до середніх показників по Словаччині, проте набагато більшою була кількість жінок у порівнянні із словаками.

Загалом в контексті Словаччини не можемо говорити про т.зв. «самовибірку» (анг. self-selection) серед людей, які приїжджають з України. Не можна стверджувати, що до Словаччини не приїхали (або радше не залишилися тут) люди з переважно вищою освітою та/або кращою кваліфікацією у порівнянні із середнім показником по Україні.

Результати нашого дослідження дають підстави стверджувати, що на даний час чим ближче до України, тим менше соціально-економічний статус українських біженок і біженців у даній місцевості відрізняється від середнього показника в Україні (Kohlenberger et al., 2023; Van Tubergen, 2024). Однак, зважаючи на нерепрезентативний характер нашого дослідження, такий висновок можна вважати лише попереднім.

На питання про задоволеність роботою в Словаччині понад 84% працевлаштованих біженок і біженців з України відповіли, що їм подобається їхня робота і що її достатньо для прожиття в Словаччині (78,2%); 71,5% вважають її стабільною, а 70,7% вважають, що робота відповідає їхній кваліфікації та здібностям.

З іншого боку, 72,8% відповіли, що їхня робота могла бути краще оплачувана, і лише 45,6% вважає, що на роботі вони можуть перейти на кращу посаду та отримувати кращу зарплату. Лише 53,7% зазначили, що на роботі в них є перспектива професійного розвитку та подальшого вдосконалення вмінь і навичок. Про певне невдоволення своєю поточною посадою свідчить відповідь 28,1% респондентів, які зазначили, що для продовження роботи вони змушені погоджуватися на нестандартний або незручний робочий графік.

Таблиця 3: Яка форма Вашої роботи у Словаччині?

Трудовий договір – стандартний договір на тривалий час, який зокрема дає право на відпустку.	62,5 %
Робота за цивільним договором. Це простий договір трьох типів, як-от: договір про виконання роботи, договір про трудову діяльність або договір про тимчасову роботу для студентів.	22,3 %
ФОП або самозайнятість – працюю у формі самозайнятості.	9,0 %
Оплата готівкою, без офіційного договору.	3,3 %
Працюю без права на фінансову компенсацію, наприклад в обмін на житло.	0,2 %
Не можу / не хочу сказати.	2,6 %

У середньому наші респонденти працюють на даній роботі понад рік (14 місяців), тоді як середня тривалість перебування людей з України, які працювали в Словаччині на момент проведення дослідження, становила понад два роки (24,7 місяців).

На підставі даних Вибіркового опитування про працевлаштування від 2021 року, відомо, що лише приблизно один відсоток працівників у Словаччині працює на своїй основній роботі за т.зв. цивільним договором. Отже, можна стверджувати, що кількість людей, які працюють на своїй основній роботі за цивільним договором, у досліджуваній групі працівників з України значно вища, ніж частка таких працівників серед словаків. Після врахування впливу кількох чинників можна стверджувати, що єдиним статистично значущим фактором роботи за цивільним договором у Словаччині є знання словацької мови.

Респонденти з поганим знанням словацької мови частіше працюють за цивільним договором, ніж ті, хто краще знає словацьку.

На питання, чи є у них ще інша робота або чи працюють вони ще в Україні, позитивну відповідь дала лише незначна частина респондентів. Приблизно 5% зазначило, що крім основної у них ще є інша/додаткова робота, а 3,5% респондентів відповіли, що працюють дистанційно в Україні або ще десь за кордоном.

З метою аналізу трудової діяльності нашим респондентам були запропоновані такі відповіді-характеристики роботи:

- Я працюю через агентство – у мене трудовий договір або цивільний договір з агентством, яке мене як працівника/-цю «відряджає» на роботу до інших фірм;
- Я працюю через неофіційне агентство з працевлаштування – вони отримують гроші від працедавця, частину залишають собі і частину платять мені;
- Я часто міняю роботу (напр. більше ніж 1 раз на 3 місяці);
- Мені доводиться поєднувати декілька робіт, щоб звести кінці з кінцями;
- Я працюю і по вихідних і пізно увечері;
- Чи буде для мене робота, я дізнаюся лише короткий час перед її початком. Крім того, моя робота може у будь-яку хвилину закінчитися;
- Працедавець не платить за мене медичне страхування – я мушу його оплачувати сам/сама або я його не оплачую;
- Я працюю в дуже складних умовах – дуже холодно, спекотно, забруднене середовище тощо;
- Зарплату часто затримують;
- Я отримую менше ніж інші люди (напр. словаки), які працюють на такій самій посаді як і я;
- У мене немає оплачуваної відпустки;
- Я не прямий працівник/працівниця працедавця, у якого я працюю (тобто я працюю за цивільним договором, через агентство або неофіційно), але я б хотів мати прямі трудові відносини з працедавцем

Респонденти найчастіше відповідали, що працюють і по вихідних або пізно увечері (48%). Друга найчастіша ствердна відповідь була на перше й останнє питання – непряма робота через агентства, при цьому 16,6% і 16,5% зазначило, що це так. Загалом статистика 2023 року з останніми даними у цій галузі показує, що частка працівників через агентства у Словаччині становить лише 5,6% (Eurostat, 2024b). Про затримку зарплати, часту зміну роботи й роботу через неофіційне агентство з працевлаштування навпаки говорили найрідше – це зазначили менше 4% респондентів.

Таблиця 4: Модель пояснення негативних характеристик роботи у Словаччині (від 0 до 9); серед зайнятих на даний час, множинна лінійна регресія

	Beta	Sig.
Чоловік	,041	,482
Вік респондента	,071	,226
Освіта (категорії)	,033	,699
Знання словацької мови	-,091	,145
Мають тут дітей віком до 14 років	,210	,000
Тривалість перебування у Словаччині (місяці)	,091	,127
Статус місця праці в Україні (ISEI)	-,299	,001
R ²	0,144	
N	268	

Дана модель свідчить про те, що менш негативно характеризують роботу в Словаччині ті респонденти, які в Україні мали посаду з вищим соціально-економічним статусом, і, навпаки, більш негативно – респонденти, які проживають у Словаччині й у них є діти віком до 14 років. Згідно з даною моделлю за шкалою від 0 до 9 (наявність негативної характеристики роботи) респонденти, які мають дітей віком до 14 років, говорять про негативні моменти у середньому на 0,7 разів частіше.

Дохід від роботи у Словаччині

Трохи менше третини біженців у Словаччині мають чистий дохід в межах від 601 до 1200 євро. 22% мають вищий дохід, а 15% – нижчий. Середній чистий дохід становив приблизно 980 євро, що приблизно на 15 % менше за середню чисту заробітну плату в Словаччині у третьому кварталі 2024 року. Однак ця цифра може бути хибною через досить велику кількість тих, хто відмовився відповідати (24,7%).

Про значно нижчі доходи (приблизно на 300 євро) говорять ті, хто працює за цивільним договором. Але вищі доходи мали чоловіки (приблизно на 380 євро) та люди з вищою освітою і кращим знанням словацької мови. Цікавим є зв'язок між доходом та присутністю людей з України на робочому місці – респонденти і респондентки, які працювали там, де працювали ще інші українці, мали приблизно на 160 євро вищий дохід.

Таблиця 5: Модель рівня доходів працевлаштованих у Словаччині біженок і біженців; серед зайнятих на даний час, множинна лінійна регресія

	B	Beta	Sig.
D_Чоловік			,000
Вік респондента			
Освіта (категорії)			
Знання словацької мови			,003
Мають тут дітей віком до 14 років	-13,847	-,015	,784
Тривалість перебування у Словаччині (місяці)	1,608	,028	,611
Робота, на якій працюють інші українці			,010
Працює за цивільним договором			,000
Шукав/-ла роботу формально			,676

Порівняння статусу місця праці в Україні й у Словаччині

Серед 254 респондентів, які працювали до приїзду у Словаччину і зараз працюють у Словаччині, найбільша група (51,8%) займає посаду з таким самим соціально-економічним показником, як і в Україні. **Згідно з прогнозами, при зміні статусу місця праці частіше спостерігається рух вниз, тобто робота у Словаччині має нижчий статус, ніж мала робота в Україні – про це говорить**

понад третина працевлаштованих біженців з України (35,4%). Натомість лише 12,9% працевлаштованих мають вищий статус місця праці.

Загалом, біженці й біженки з України частіше мають роботу з нижчим соціально-економічним показником, ніж вони мали в Україні. Таку зміну фіксуємо у більш ніж третини працевлаштованих. У наступній моделі ми намагаємося з'ясувати, які працівники з України частіше мають у Словаччині посаду з нижчим соціально-економічним показником у порівнянні з посадою в Україні.

Таблиця 6: Які працівники з України частіше мають у Словаччині посаду з нижчим соціально-економічним показником у порівнянні з посадою в Україні, логістична регресія

	Sig.	Exp(B)
D_Чоловік	,113	,63
Вік респондента	,927	1,00
Освіта (категорії)	,975	1,01
Знання словацької мови	,468	,88
Мають тут дітей віком до 14 років	,020	1,92
Тривалість перебування у Словаччині (місяці)	,316	1,02
R2 (Nagelkerke)	0,06	
N	252	

Єдиний статистично значущий чинник роботи за статусом нижчої, ніж в Україні – наявність дітей віком до 14 років. Якщо інші характеристики респондента не змінюються, **то наявність дітей віком до 14 років зумовлює те, що приблизно на 12–13% зростає ймовірність працювати на посаді з нижчим соціально-економічним показником, ніж в Україні. Знання словацької мови та тривалість перебування не мають значення.**

Складність пошуку чіткого пояснення у змінах робочого статусу біженців і біженок можна проілюструвати на прикладі фокус-груп, що були досить різноманітними. **Жінки, які змогли продовжувати використовувати українську мову у своїй професійній діяльності, як-от психологи, що працюють з іммігрантами з України, змогли дуже швидко почати працювати за своєю спеціальністю:**

«Я працюю за своєю спеціальністю, я дитячий психолог. Я зробила переклад диплому і пішла працювати у школу. Проживаю у Братиславі. Я взяла найбільшу кількість наших українських дітей, 80 осіб. На початку війни і потім, звісно... Дуже добра, лагідна директорка, їй був потрібен хтось, хто зміг би допомогти цим дітям. Я пам'ятаю день, коли я вперше прийшла, ці сповнені страху очі, так це було... Мене взяли на роботу навіть без диплому. Потім сказали, що якщо хочете продовжувати працювати з вересня, потрібно нострифікувати диплом. Вони підтвердили, що візьмуть мене на роботу, я також працюю над проектами, спрямованими на підтримку наших біженців. Якщо будуть кошти, будемо працювати. Я працюю за фахом.» (Аліна, 35 років, 1 дитина)

З іншого боку, знання словацької мови могло сприяти кар'єрному росту, хоч і не обов'язково. Респонденти у фокус-групах на запитання: «Чи вважаєте ви, що за умови кращого знання словацької мови (аніж тепер) ви зможете знайти іншу, кращу роботу?» відповідали по-різному. Ось три відповіді з фокус-групи жінок без дітей:

„Ні, я шукала роботу і вже добре знала словацьку мову, це не допомогло. Я не знаю англійської, у мене тільки базовий рівень, а всюди вимагалось краще знання англійської. Переконана, що краще знання словацької мови не допоможе знайти кращу роботу.» (Софія, 20 років)

«Так, словацька потрібна. Поки що мені траплялися варіанти роботи, де був потрібен вищий рівень знання словацької мови.» (Валерія, 26 років)

«Напевне перспектива є, але це не мій досвід.» (Дарія, 28 років)

З іншого боку кількісне опитування свідчить про те, що певна самостійність навіть маленьких дітей була необхідною для того, щоб жінки-біженки могли більше свого часу та енергії віддати оплачуваній роботі:

«Як я вже сказала, я працюю в магазині. У мене короткий і довгий тиждень. Я бачу дитину раз на два-три дні, тому що о 6:00 встаю, а о 20:30 повертаюся додому [...] З того часу, як ми сюди приїхали, донька виросла, рівно за три тижні вона стала самостійною... бо мусила... я незалежна, вона незалежна, просто виросла, це сталося.» (Вікторія, 37 років, 1 дитина)

І навпаки, якщо у жінки дитина, яка вимагає більшого догляду, то вона не могла навіть поступово рухатися до перспективнішої, більш стабільної роботи, такої як була в Україні:

«Я не задоволена своєю сьогоденішньою роботою. Як я вже сказала, я працювала в Україні у [назва банку]. Також в інших банках на посаді економіста і бухгалтера. А тут я прибираю квартири, неофіційно. Це не довгострокова стабільність, я не можу піти на постійну роботу, тобто на фабрику, бо у мене проблеми з дитиною. Для нього було психічно дуже важко пройти через усе це, зараз він на обліку в невролога, у нього бувають напади, я не можу його самого залишити вдома. Тому я працюю за графіком, який мені підходить, поки він у школі. Якщо він під наглядом, я можу якось працювати.» (Злата, 39 років, 1 дитина)

В межах двох питань ми намагалися дослідити склад робочого колективу та етнічну приналежність керівників у групах працевлаштованих біженців. Менше 20% респондентів сказали, що майже всі їхні колеги з України (майже всі – 3,3% та багато – 14,6%). Тоді як 34,1% респондентів зазначили, що серед їхніх колег немає або майже немає українців. **Приблизно 10% респондентів стверджувало, що серед їхніх керівників є вихідці з України.**

Зважаючи на тип трудового договору та вид роботи можна стверджувати, що респонденти, які працюють у сфері послуг та торгівлі або фахові працівники, значно рідше працюють в колективі, де є інші українці.

Таблиця 7: Пошук роботи. Як Ви знайшли теперішню роботу в Словаччині? (Якщо Ви зараз не працюєте, дайте відповідь про Вашу останню роботу в Словаччині)

роботу мені порекомендував знайомий/-а із Словаччини	21,9 %
роботу мені порекомендував знайомий/-а з України, який/-а живе у Словаччині	29,6 %
роботу мені допомогла знайти організація, яка допомагає/об'єднує біженців з України	15,4 %
через оголошення в інтернеті	20,0 %
через оголошення, але не в інтернеті	3,2 %
працедавець прямо до мене звернувся і запропонував мені роботу	4,3 %
роботу я знайшов/-ла через центр зайнятості	4,8 %
Інше. Будь ласка, напишіть: ...	0,9 %

Відповіді свідчать про менш традиційний спосіб пошуку роботи. Часто люди знаходять роботу в соціальних мережах, насамперед в групах українців. Проте традиційний чи нетрадиційний пошук роботи не пов'язаний з тим, що люди позитивно чи негативно характеризують свою роботу в Словаччині. Зважаючи на характеристики респондента, дана модель свідчить про те, що традиційний спосіб пошуку роботи рідше обирають респонденти з кращою освітою.

Отже, неформальні мережі сприяють інтеграції на ринку праці і не обов'язково скеровують новоприбулих на робочі місця з поганими умовами праці у вигляді «пастки мобільності» (Kalter & Kogan, 2014). З іншого боку

підтвердився факт, що неформальні мережі важливіші для новоприбулих з нижчим рівнем освіти, тобто це актуально здебільшого для пошуку низько-кваліфікованої роботи. Однак це не означає, що неформальні зв'язки не важливі для висококваліфікованих біженців (Harvey, 2008; Gericke et al., 2018; Badwi et al., 2018), що також підтвердилося у наших фокус-групах. Загалом, наші висновки співпадають з дослідженнями на тему біженців з України після 2022 року, в межах якого підтвердився факт важливості етнічних мереж при пошуку роботи по всій Європі, незалежно від конкретної установи (Kosyakova et al., 2024).

Розмови у фокус-групах свідчать про різні способи пошуку роботи, здебільшого через зв'язки, часто випадкові (Софія), нерідко навіть у випадках вузькоспеціалізованих професій (Катерина):

«Я довго не могла знайти роботу. Я працювала прибиральницею по домах. Потім підробляла у малій фірмі, робила офісну роботу, оформляла замовлення. Пакувала екологічний одноразовий посуд. Це адміністративна робота вдома. Проте фірма була закрита, ця робота не тривала довго. Потім я місяць працювала барменкою в барі. Це була дуже важка робота, зокрема, коли домовляється про одні умови, а потім виходить зовсім інше. Це було неприємно, тому я швидко звідти пішла. Тоді я довго шукала роботу. На даний час я знайшла місце у галузі психології. Я почала вчитися і вчитися. Потім подруга допомогла мені знайти роботу. Тут, як і в Україні, було важко знайти роботу через інтернет, але друзі завжди допоможуть. Тут я ходила на курси словацької

мови і зустріла дівчину, яка мене взяла до себе на роботу, в компанію, у якій вона працювала.» (Софія, 20 років, не має дітей)

«За освітою я біомедичний інженер, спеціалізація медичний фізик. У Києві я працювала в онкоцентрі і мені зовсім випадково запропонували роботу тут. Коли я вперше приїхала у Словаччину, чоловік, в якого я жила, запропонував мені роботу зі словами, що відкривається нова лікарня «Бори» і треба піти туди на співбесіду. Я надіслала своє резюме і пішла на співбесіду.» (Катерина, 35 років, не має дітей)

Підсумок

Понад дві третини респондентів (67%) повідомили, що наразі мають оплачувану роботу. Це вищий рівень економічної активності, ніж у випадку дорослих громадян Словаччини, що насамперед пов'язано з меншою кількістю пенсіонерів серед українців у Словаччині. Майже дві третини біженців знайшли роботу за спеціальністю, здобутою в Україні. Винятком є переважно батьки з дітьми віком до 14 років, які частіше виконують роботу нижче своєї кваліфікації та частіше працюють за цивільним договором.

Чистий середній дохід біженців становив приблизно 980 євро. Вищий дохід мали чоловіки, люди з вищою освітою та кращим знанням словацької мови. Загалом до 30,5% респондентів працює у сфері послуг та торгівлі, що майже вдвічі перевищує цей тип зайнятості серед словаків, що можна пояснити більшою кількістю жінок серед вихідців з України.

На питання про задоволеність роботою, більшість респондентів відповіли, що їм подобається їхня робота, що її достатньо, щоб заробляти на життя в Словаччині, що вони вважають її стабільною та що вона відповідає їхній кваліфікації та вмінням. Проте понад дві третини опитаних зазначили, що робота може бути краще оплачувана. Менша половина вважає, що їхня робота дозволяє

67 %

респондентів має оплачувану роботу

** замальовані фігурки показують процентне співвідношення респондентів, які мають оплачувану роботу*

їм просуватися кар'єрними сходами та отримати кращу зарплату. Схоже, що є частина працівників, які мають нестабільну роботу, 22,3% з них повідомили, що працюють за цивільним договором, тобто мають значно нижчий дохід. 16,5% респондентів стверджує, що знайшли роботу через агентство. Біженці з України працюють через агентства або на контрактній основі набагато частіше, ніж це прийнято на словацькому ринку праці.

Сім'я, догляд, соціальні контакти й допомога громади

У повсякденному житті біженців і біженок у Словаччині догляд за дітьми і людьми похилого віку впливає на життєве і соціальне становище. Серед українських біженців зобов'язання по догляду особливі, це пов'язано зі структурою цієї групи населення, зокрема демографічним складом, домінуючою кількістю жінок та становищем у новому середовищі. **У нашому дослідженні 41,3% опитаних зазначає, що вони тут принаймні з одною неповнолітньою дитиною, а майже 20% повідомили, що живуть принаймні з одною дорослою особою віком понад 65 років.** Здебільшого в сім'ях українців у Словаччині (67,4%) проживає 1 або 2 дорослих особи. Лише в 11,1% сімей тут проживає понад 3 дорослі особи, що може означати проживання кількох поколінь разом або спільне проживання двох сімей. Майже 18% респондентів зазначає, що вони живуть у Словаччині принаймні з однією дитиною віком до 5 років, і цей показник більший серед жінок (19,4%), ніж серед чоловіків (14,9%). Понад 22% респондентів зазначає, що в них тут принаймні одна дитина віком від 6 до 14 років, цей показник також більший серед жінок (28,3%), ніж серед чоловіків (12,6%). Загалом 13,5% респондентів мали в сім'ї принаймні одного підлітка (15-17 років). Цей показник також був вищий серед жінок (15,4%) у порівнянні з чоловіками (10,3%). Така структура вікових категорій в сім'ях створює особливі вимоги догляду.

Таблиця 8: Огляд вікових категорій у сім'ях респондентів і респонденток

Вікова категорія	Усі (n=503)	Чоловіки (n=174)	Жінки (n=325)
Діти 0 – 5 років	17,7 %	14,9 %	19,4 %
Діти 6 – 14 років	22,7 %	12,6 %	28,3 %
Молодь 15 – 17 років	13,5 %	10,3 %	15,4 %
Принаймні одна дитина (0 – 17 р.)	41,3 %	29,6 %	48,0 %
Дорослі 18 – 64 років	76,3 %	78,7 %	76,0 %
Люди похилого віку 65+ років	19,9 %	19,5 %	20,3 %

Догляд за дітьми – це виклики, пов'язані з освітою, медичною допомогою та інтеграцією в новому середовищі, тоді як наявність людей похилого віку у сім'ї зумовлює частішу потребу медичної допомоги і соціальної підтримки. Крім того, багато людей з України повинні також допомагати рідним, які залишилися в Україні, а це означає більше психологічне та економічне навантаження. Потреби догляду тісно пов'язані з відсутністю/присутністю чоловіків/партнерів у сім'ях біженців у Словаччині. Наше дослідження показує, що майже 45% респондентів проживає разом із своїм партнером/чоловіком або партнеркою/дружиною. Серед чоловіків цей показник вищий (56,9%), ніж серед жінок (39,1%). Жінки частіше живуть окремо від свого партнера/чоловіка (22,5% порівняно з 8,1% серед чоловіків), що

пов'язано з характером цієї вимушеної міграції, коли жінки часто роз'єднані зі своїми партнерами, які залишилися в Україні. Приблизно 38% респондентів не перебуває у стосунках.

Таблиця 9: Чи є у Вас чоловік/дружина або постійний партнер/-ка?

Відповідь	Усі (n=503)	Чоловіки (n=174)	Жінки (n=325)
Так, ми живемо разом	44,9%	56,9%	39,1%
Так, але ми не живемо разом	17,5%	8,1%	22,5%
Ні, немає	37,6%	35,1%	38,5%

Присутність чоловіка/дружини або партнера в сім'ї дуже допомагає і підтримує, також це допомога в догляді. У якісному дослідженні учасниці описували ситуації, в яких емоційна та практична підтримка з боку партнера полегшувала стрес і напругу, пов'язані з досвідом міграції. Натомість відсутність такої підтримки може призвести до відчуття ізоляції та психологічного виснаження: *«Мені здається, що коли є сім'я, коли ти тут з чоловіком, це набагато легше. Ти йому це можеш сказати, він тобі це може сказати, навіть якщо ви посва-ритесь, це також певний вид розрядки, потім помиритеся. Але коли я була сама, без чоловіка, це було справді важко, це було мега важко, це було жахливо. Все тримаєш у собі, ти наче ходиш по краю прірви, завжди напружена наче струна...»* (Людмила, 46 років, 2 дітей)

Неповні сім'ї

У цьому дослідженні ми окремо аналізували ситуацію у вразливих групах біженців. Насамперед це жінки, які виховують дітей самостійно. У нашій розвідці неповними будемо вважати сім'ї респонденток, які на питання про свій сімейний стан відповіли, що вони 1) заміжні, але проживають окремо, 2) незаміжні, 3) вдови або 4) розлучені, а також вказали, що вони виховують принаймні одну дитину віком до 17 років. З усієї групи це було 16,7% осіб, а саме 85 жінок¹. Жінки з таких сімей інколи відповідали на питання по іншому, аніж решта респондентів. Їхнє життя видається ще складнішим, оскільки у зв'язку з доглядом за дітьми вони опинилися в іншій ситуації, ніж інші українські біженці й біженки.

Жінки, які виховують неповнолітніх дітей, рідше працюють – 38,8% зазначили, що на даний час у Словаччині вони не виконують жодної оплачуваної трудової діяльності (у порівнянні з 31,9% інших респондентів і респонденток). Ймовірно тому, що вони повинні дбати про малих дітей, і відповідно мають невеликий вибір роботи. Різниця полягає і в самій роботі. Вони частіше працюють за довгостроковим трудовим договором (71% порівняно з 61% інших) та значно рідше, ніж самозайняті працівники (2% порівняно з 10% інших), що можна пояснити бажанням мати стабільну роботу та

дохід. Умови праці на прийнятному рівні, але водночас ці жінки частіше працюють у вихідні або пізно увечері (55% порівняно з 47% інших), і їм важче відпроситися з роботи на годину-дві, щоб вирішити особисті справи (42% порівняно з 34% інших). На питання наскільки вони задоволені своєю теперішньою роботою, респонденти набагато частіше зазначають, що шукають кращу або краще оплачувану роботу, ніж теперішня (45% порівняно з 20% інших). **А серед тих, хто не працює, багато жінок з неповних сімей шукають оплачувану роботу (43% порівняно з 27% інших).**

Жінки з фокус-груп зазначали, що вони мають роботу, але їм довелося погодитися на незручні умови. Дехто зміг змінити роботу, проте на початку вони працювали по змінах, а це не дозволяло займатися дітьми: *«Так, я працюю по 8 годин, зараз у мене стабільна робота, стабільний графік. Проте перших 7 місяців я працювала по змінах, були 3 зміни, без вихідних, тому я не часто бачила свою дитину. Зараз у мене вихідні субота й неділя, тож ми можемо проводити час разом.»* (Ольга, 34 роки, 11-річний син). Також інша респондентка говорила про те, що вона не бачиться з донькою, бо навчання у школі і графік роботи по змінах не співпадають: *«Ну, півгодинки, коли вона йде спати, або коли в мене такі дні як учора й сьогодні. Цей тиждень короткий. Сьогодні я її бачила. Вона прийшла додому зі школи і ми змогли побути разом... Але хочу сказати, що я б хотіла ще більше часу проводити з донькою, проте доводиться працювати по 12 годин. Але добре, що вона підростає, може сама залишитися вдома і приготувати їжу. Це мене радує.»* (Світлана, 37 років, 1 дитина).

¹ Мова йде про жінок, які виховують дитину віком до 17 років, навіть якщо не завжди є матерями цих дітей. Для спрощення викладу дослідження вважатимемо їх неповними сім'ями.

Незважаючи на роботу, **жінки в неповних сім'ях мають гірший дохід порівняно з іншими. Вони заробляють значно менше – 62% з них менше 800 євро (порівняно з 34% інших), більшість із них має чистий щомісячний дохід у розмірі 600-800 євро**, що нижче середньої заробітної плати в Словаччині за 2024 рік. Нижня межа знаходиться на рівні чистої мінімальної заробітної плати за даний рік. Загалом, вони вважають свій дохід досить низьким, адже у фінансовому плані небагато собі можуть дозволити. Майже половині (47%) таких сімей складно купувати новий сезонний одяг чи взуття щороку (32% від загальної кількості). 56% неповних сімей вважає, що вони не можуть дозволити собі витратити на себе певну невелику суму щотижня, наприклад, на квиток у кіно (порівняно з 35% інших), а 19% сімей складно оплачувати оренду (12% решти).

У фокус-групах ми виявили значні фінансові проблеми серед матерів у неповних сім'ях. Деякі з них змогли утримувати сім'ю, лише завдяки програмі підтримки житла²: *«Ми з усіх сил намагаємося тут залишитися, дуже багато залежить від програми, яка зараз діє – компенсація*

оплати за житло, тож поки що до вересня ми тут. Адже програма була продовжена. Зараз я можу планувати життя на наступні чотири місяці. Якби програму відмінили, кожен постане перед питанням оплати житла. Я навіть не хочу про це думати, бо не уявляю, як би це було.» (Олена, 38 років, 2 дітей)

Водночас ці сім'ї стикаються з великою невизначеністю, оскільки умови компенсації житла часто змінювалися, а зміни оголошувалися за короткий час до їх настання. Як зазначає вище наша респондентка, це створювало тиск на такі сім'ї, виникало занепокоєння щодо забезпечення сім'ї та невизначеність щодо майбутнього, а це дуже сповільнює інтеграцію.

Жінки у неповних сім'ях з одного боку всіляко намагалися фінансово забезпечити сім'ю, а з іншого боку відчували брак часу на дітей та обмежені можливості забезпечити дітям такий рівень життя, як в Україні. Та сама респондентка так це описала: *«Хочу сказати, що відчую, що не можу забезпечити дітям такий догляд, який я б хотіла, такий, як я могла їм дати в Україні. Там я могла водити їх у різні гуртки. У мене було більше часу і я могла дати їм більше. А ще тут мої доньки швидко подорослішали. Обставини змусили. Одна з них ішла в школу, в перший клас. Коли у мене є час, я намагаюся його проводити із своїми дітьми, мій робочий графік не дуже перевантажений. У мене є вільний день, вільні дні, субота й неділя. Я мусила змінити професію, бо помітила, що дітям мене не вистачає.»* (Олена, 38 років, 2 дітей)

У фокус-групах матерів, які доглядають за дітьми, говорили про різні стратегії, які вони використовують

2 Програма підтримки житла полягає у формі дотації на проживання для жінок і чоловіків з України. Виплачується вона людям, які розмістили цих біженців у своїх квартирах та будинках. Допомогу було запроваджено під час першої великої хвилі біженців з України, і її правила поступово змінювалися. Опитування у фокус-групах проводилося на той час, коли право на цю допомогу мала більша частина біженців. З 2024 року право на отримання допомоги мають лише вразливі групи, як-от: люди з інвалідністю, особи віком понад 65 років, діти до 5 років та їхні батьки, а також люди, які перебувають у скрутному матеріальному становищі.

через відсутність неформальних можливостей догляду в сім'ї – звичної частини їхнього життя в Україні, якої бракує в Словаччині. Часто мова йшла про необхідність дотримання щоденного розкладу, який би дозволив «все встигнути». **Жінки зазначали, що догляд у сім'ї часто був відповідно до наявних можливостей, як-от: старші діти допомагали доглядати за молодшими братами та сестрами, тоді як молодші діти мали стати більш самостійними, наприклад, самі ходили у школу або змалечку проводили час вдома без присутності дорослої особи.** На думку респонденток, ситуацію ускладнював і обмежений доступ до інфраструктури офіційного догляду, насамперед брак місць у дитячих садках та школах. Тож, як бачимо, мережі неформального догляду мають вирішальне значення.

Респондентки організовували догляд переважно в межах сім'ї, спільного житла, громадських мереж або (у разі кращого фінансового становища в сім'ї) у формі платного догляду (українські няні). У деяких випадках для тимчасової допомоги в Словаччину також приїздили бабусі. Жінки зазначали, що вони намагаються знайти роботу, яка б їм дозволила доглядати за дітьми: гнучкий графік, віддалену роботу або неофіційну зайнятість. **Інші говорили, що не будуть шукати роботу, доки не знайдуть місце для своїх дітей у дитячому садку чи в школі.** Відповідно до результатів інших досліджень (УВКБ ООН, 2024), ситуація є особливо проблематичною для сімей, в яких є діти/особи з вадами здоров'я.

Доступ до офіційної інфраструктури догляду, включно із системою охорони здоров'я, шкіл і дитячих садків,

відіграє важливу роль у житті та соціальному становищі людей з України. У фокус-групах **респондентки здебільшого вважали важливим питання розміщення дітей у дитячих садках** та говорили про те, що вони хочуть дати молодшу дитину в садок, але іноді дитину в садок не беруть, незважаючи на неодноразові телефонні дзвінки та емейли без відповіді. Тому зрештою жінки віддавали дітей у приватні дитячі садки. На їхню думку, державні садочки це краще, але часто єдиним реальним варіантом був приватний садочок.

«Так сталося, що ми переїхали у грудні, це вже були канікули. Там був державний садочок. Але ніхто не відповідав на наші емейли, туди було неможливо піти і з кимось поговорити... я ходила [в садочки], писала, дзвонила...» (Василина, 33 роки, 1 дитина)

Здебільшого жінки говорили про **бажання віддати своїх дітей у школу, деякі це зробили відразу, тоді як інші чекали, щоб не наражати дітей на ще більші зміни і стрес після виїзду з України. Діти залишалися поза системою освіти Словаччини, особливо тоді, коли вони продовжували навчання онлайн в Україні, або коли їхні батьки не могли знайти відповідної школи.** Близькість школи до місця проживання була вирішальною для сімей з практичних причин – це полегшувало добирання, легшою була адаптація, меншим був загальний стрес, пов'язаний зі шкільними обов'язками, а також це дозволяло жінкам краще поєднувати сімейні обов'язки з роботою. Хоча деякі діти продовжували навчання в Україні паралельно зі словацькою школою, поступово вони відмовлялися від дистанційного навчання у зв'язку

із складністю навчання у двох школах, звиканням до навчання іншою мовою або браком часу як у дітей, так і в матерів.

«Тож ми закінчили перед канікулами і це все, я написала заяву, що ми не будемо продовжувати навчання в українській школі. Йому важко звикнути, опинитися в новому середовищі, рівень знань... Він ходив тільки у словацьку школу. Через мовний бар'єр важко було адаптуватися до вимог.» (Юлія, 35 років, 1 дитина)

Результати нашого дослідження свідчать, що **93% дітей віком від 6 до 14 років, батьки яких взяли участь в опитуванні, відвідують школу, а 89,7% підлітків віком від 15 до 17 років продовжують навчання у середньо-спеціальних навчальних закладах**. Згідно з даними Міністерства освіти СР станом на кінець 2024 року у словацьких школах і середньо-спеціальних закладах навчалася 10 632 українських дітей. Дані про точну кількість українських дітей шкільного віку відсутні. Дані УВКБ ООН (2024) свідчать, що із 131 000 українських біженок і біженців 32% – це діти віком до 17 років. З цього можна зробити висновок, що високий відсоток відвідування школи серед наших респондентів, ймовірно, не відображає реальність усіх українських дітей, а неточність даних може бути пов'язана з методом відбору респонденток і респондентів.

Велика кількість дітей відвідує школу, проте вони часто стикаються з серйозними перешкодами повноцінної інтеграції в шкільному середовищі, а найбільшою є мовний бар'єр. Основною причиною, чому діти не відвідують школу, батьки найчастіше називають плановане швидке повернення в Україну.

Інші причини – це брак інформації про зарахування у школу, недостатньо коштів на шкільні потреби та незнання словацької мови. Батьки також зазначили, що деякі діти хочуть дистанційно навчатися в Україні. Ці висновки вказують на необхідність подальших кроків для підтримки шкільної інтеграції. Окрім мовної підготовки дітей та вчителів, необхідно буде розширити можливості шкіл, які приймають українських дітей, та забезпечити їх ефективну методичну і професійну підтримку, а також матеріальну підтримку сімей, які стикаються з фінансовими перешкодами у навчанні своїх дітей.

Недостатні можливості у сфері догляду фіксуємо й у наданні медичної допомоги дітям. Хворобу дитини жінки сприймали як ситуацію, яку сім'я не може собі дозволити, що призвело до посиленої профілактики та мінімізації впливу хвороби на функціонування сім'ї: *«У мене це так, що якщо вони хворі, то залишаються вдома, а я з ними «дистанційно» – «випийте це, зробіть те».* Я повністю їм довіряю.» (Яна, 43 роки, 2 дітей)

Якщо йдеться про благополуччя та загальний добробут, жінки в неповних сім'ях перебувають у невисхідному становищі. Їхня загальна поточна задоволеність життям значно нижча, ніж в інших (24% радше незадоволені та суттєво незадоволені порівняно з 13% інших). Це відповідає результатам УВКБ ООН (2025), коли жінки віком понад 35 років говорили про більші психічні проблеми порівняно з чоловіками. Під час якісного дослідження **респондентки також згадували велику невизначеність, яку їм важко переносити психологічно. Дехто усвідомлює, що в Словаччині важко знайти роботу, яка**

відповідає їхній кваліфікації, і навіть якщо вони знаходять роботу відповідно до своєї кваліфікації, вона часто є мало оплачуваною. Як результат – вони живуть тільки сьогоднішнім днем і роблять плани лише на найближче майбутнє: *«Я не знаю, яким буде майбутнє. В Харкові немає жодної роботи. Я розлучена. Там майже нікого немає, ані рідних, ані друзів. Не знаю, це дуже складно. Житло тут дуже дороге, я вже питала, чи можна буде взяти кредит пізніше, якщо мені вдасться щось купити. Або продати квартиру в Україні. Якщо там продати, цього буде недостатньо. Поки що у мене немає жодного плану, усе наче в тумані, незрозуміле, дуже важко бути одному з дитиною.»* (Світлана, 37 років, 1 дитина)

Результати дослідження свідчать про те, що українські жінки-біженки, які самостійно виховують дітей, опиняються у вразливому становищі через зобов'язання щодо виховання дітей та брак доступу до дитсадочків і шкіл. Наша розвідка свідчить і про важливість соціальних контактів та підтримки громади на місці перебування. Цей вид допомоги водночас виходить за рамки догляду та включає ширший спектр форм.

Соціальні контакти, підтримка і допомога громади

Неформальна підтримка і допомога через соціальні контакти та громаду включає емоційну, інформаційну та інструментальну допомогу. Це може бути емоційна підтримка, фінансова допомога, обмін інформацією про

роботу чи житло, а також практична допомога у щоденному житті, щоб допомогти людям впоратися з різними ситуаціями важливими для життя біженок і біженців в умовах примусового переселення. Ця форма підтримки стосується міжособистісних зв'язків у межах соціальних контактів людини і включає членів сім'ї, друзів, сусідів, установи, колег, няні або групи підтримки (Thoits, 2011).

Наше дослідження показує, що **українські біженки й біженці у Словаччині переважно покладаються на власну українську громаду, тоді як їхні зв'язки з вихідцями зі Словаччини менші та зазвичай рідші.** Ми запитали, скількох людей – українців, які проживають у Словаччині, або словаків – респонденти вважають достатньо близькими для того, щоб на них можна було покласти у випадку серйозних особистих, фінансових чи інших проблем. Відповіді показали, що більшість називає 3 або більше близьких людей з України (48,7%) порівняно зі словаками (30,6%), що вказує на те, що основним джерелом допомоги та підтримки є українська громада. Лише 6,8% респондентів у Словаччині не мають близької людини з України, натомість 13,1% опитаних не має нікого близького у Словаччині. Більше половини (51,9%) респондентів мають лише 1-2 близькі особи у Словаччині, і жінки (54,2%) покладаються на них частіше, ніж чоловіки (47,1%). Також жінки загалом мають стабільніші соціальні контакти, ніж чоловіки, а їхні зв'язки з вихідцями зі Словаччини менші, але міцніші. **Ці висновки свідчать про ключову роль української громади у наданні взаємодопомоги.**

Таблиця 10: Соціальна підтримка від українців і від словаків

Кількість близьких людей	Люди з України – уся група (%)	Люди з України – Чоловіки (%)	Люди з України – Жінки (%)	Люди із СР – уся група (%)	Люди із СР – Чоловіки (%)	Люди із СР – Жінки (%)
Жодної	6,8 %	5,8 %	7,4 %	13,1 %	15,5 %	12,0 %
1 – 2 особи	41,4 %	42,00 %	40,6 %	51,9 %	47,1 %	54,2 %
3 – 5 осіб	36,8 %	36,2 %	37,5 %	22,3 %	23,6 %	21,9 %
6 і більше осіб	11,9 %	13,2 %	11,4 %	8,4 %	10,3 %	7,4 %
Не знаю/ не хочу відповісти	3,2 %	2,9 %	3,1 %	4,4 %	3,5 %	4,6 %

Навіть у якісному дослідженні підтримка та допомога в умовах примусового переселення описувалися переважно через неформальні мережі. Коли йдеться про практичну допомогу, жінки найчастіше згадували власних матерів/свекрух, подруг та/або сусідок по кімнаті, а також свою роботу спільноту – колег. Джерелом підтримки респондентки вважали й інтернет-форуми та дискусійні групи в соціальних мережах: «Також чоловікова мама, але тут ми з однією сім'єю з чоловікової роботи, з дівчинкою і її сім'єю, ми дуже підтримуємо одні одних. Можемо порадитися про щось, що стосується Словаччини, та про організаційні і правові моменти, і ще чоловікові колеги по роботі, у них також у всіх є якийсь досвід.» (Василина, 33 роки, 1 дитина)

У випадку фінансових проблем українські біженки й біженці звертаються до своїх соціальних контактів не тільки у Словаччині, а й в Україні. Респондентки у фокус-групах зазначили, що основне джерело фінансової підтримки для них це насамперед друзі та знайомі, зокрема українська громада в Словаччині, а також члени родини або словацькі колеги по роботі. Багато жінок зазначило, що з огляду на скрутне фінансове становище у Словаччині, вони отримують принаймні символічну підтримку від своїх чоловіків в Україні. У деяких випадках їм тимчасово допомагали і батьки, які проживають в Україні: «Тепер чоловік може мені трохи допомогти. ... Те, що чоловік може мені надіслати з України... дохід у гривнях не відповідає тутешнім видаткам у євро. ... Ця допомога недостатня, щоб оплатити всі необхідні видатки.» (Яна, 43 роки, 2 дітей)

У випадку фінансових проблем українські біженки й біженці у Словаччині не покладаються лише на місцеві ресурси, натомість вони залучають ширшу мережу контактів, яка включає громаду в Словаччині та членів родин в Україні. Важливий і потік фінансової підтримки з України, адже в деяких випадках біженкам і біженцям допомагають їхні близькі в Україні, насамперед чоловіки й батьки. Ця динаміка свідчить про транснаціональний взаємозв'язок сімейних відносин і соціальних контактів, що зберігається попри географічну віддаленість.

Транснаціональний зв'язок: сімейні стосунки, контакти і зв'язки

Внаслідок війни та переміщення сім'ї вихідців з України живуть у різних країнах, але незважаючи на це, вони підтримують міцні зв'язки з членами сім'ї та зберігають відчуття сімейної приналежності через транснаціональні практики допомоги, турботи та взаємної підтримки (Bryceson & Vuorela, 2002; Cienfuegos-Illanes & Brandhorst, 2023). Наше дослідження показує, що **біженки й біженці, які проживають у Словаччині, підтримують інтенсивні контакти зі своїми сім'ями і друзями в Україні.**

Більшість респондентів і респонденток (77,5%) спілкуються з близькими в Україні принаймні раз на тиждень, причому до 23,5% контактують з ними щодня. Найчастіше спілкування відбувається 2-3 рази на тиждень (29,2%). Жінки підтримують дещо інтенсивніший контакт зі своїми близькими, ніж чоловіки.

Табличка 11: Частота контактів з людьми в Україні

Частота контактів	Уся група (%)	Чоловіки (%)	Жінки (%)
Щодня	23,5 %	20,1 %	25,5 %
2 – 3 рази в тиждень	29,2 %	28,7 %	29,2 %
Щонайменше раз в тиждень	24,9 %	26,4 %	23,7 %
Щонайменше раз на місяць	15,7 %	16,1 %	15,7 %
Ще рідше	6,8 %	8,6 %	5,9 %

У якісному опитуванні респондентки наголошували, що вони спілкуються з сім'єю, чоловіком, близькими та друзями в Україні дуже часто і це для них дуже важливо. Водночас вони говорили про сильне бажання бути фізично поруч із своїми близькими: *«Я щодня розмовляю із своєю сім'єю, і це великий плюс. Не знаю, як би ми впоралися з усім без щоденних відеорозмов, не те що щоденних, а й декілька разів на день... Мені, звичайно, не вистачає обіймів, але вже є як є.»* (Людмила, 46 років, 2 дітей)

Що стосується форми спілкування, то в групових розмовах переважали платформи, що дозволяють здійснювати відеодзвінки та чати, такі як WhatsApp, Viber та Telegram. Ці інструменти відіграли ключову роль у спілкуванні між членами сім'ї і представниками різних поколінь, зокрема у спілкуванні з батьками, які залишилися в Україні, та з бабусями й дідусями: *«Ну, мої діти розмовляють з батьком щодня, завжди по відео, їм це дуже подобається, вони чекають, що тато приїде до нас на канікули... Ну а діти добре спілкуються так само, можливо вони стали ще ближчими.»* (Яна, 43 роки, 2 дітей)

Часті контакти та зв'язок також значною мірою зумовлені необхідністю піклуватися про членів сім'ї, які залишилися в Україні. Наше дослідження показує, що ця потреба актуальна – понад половина опитаних (51,9%) зазначила, що у них є близькі в Україні, які потребують догляду. Чоловіки частіше, ніж жінки, зазначали, що вони повинні піклуватися про когось в Україні (54,6% порівняно з 51,1% серед жінок).

Таблиця 12: Перелік близьких, які залишилися в Україні й потребують догляду

Відповідь / Член сім'ї	Уся група (%)	Чоловіки (%)	Жінки (%)
В Україні є хтось, кому потрібен догляд	51,9 %	54,6 %	51,1 %
В Україні немає нікого, кому потрібен догляд	48,1 %	45,4 %	48,9 %
Дідусь і бабуся	55,9 %	57,9 %	54,8 %
Батьки	60,5 %	60,0 %	60,8 %
Хворий партнер	3,8 %	2,1 %	4,8 %
Діти	5,4 %	5, %	5,4 %
Тварини	18,0 %	14,7 %	19,9 %
Інші особи	4,2 %	5,3 %	3,6 %

Найчастіше в Україні залишилися батьки (60,5%) та бабусі й дідусі (55,9%), а різниця між чоловіками та жінками тут була мінімальною. Жінки частіше говорили про догляд за хворим партнером (4,8%), ніж чоловіки (2,1%). Однак в Україні залишилися не лише члени сім'ї, а й покинуті будинки, домогосподарства та тварини, про яких біженки й біженці не можуть безпосередньо піклуватися. За даними дослідження 18,0% респондентів зазначили, що їхні тварини залишилися в Україні. Це свідчить про те, що **окрім турботи про близьких, багато біженок і біженців також стикається з відповідальністю за майно та**

живих істот, які після їхнього від'їзду залишилися без безпосереднього догляду.

Про потребу догляду респонденти говорили й у групових інтерв'ю, де вони найчастіше описували намагання допомогти своїм батькам або свекрам, які залишилися в Україні: *«Моя сім'я залишилася в Україні, ... тільки ми виїхали. Мої батьки не дуже старі, їм десь біля сімдесяти, але ми допомагали їм звідти і звідси [в Україні і тепер зі Словаччини – примітка], тому для нас це не змінилося. Моя сестра та її сім'я, дякувати Богові, дають собі раду з усім самостійно, нічого такого їм не потрібно. Чоловікова родина також або залишилися в Україні, або повернулася в Україну з Німеччини. Власне кажучи, підтримка там є завжди, так би мовити стандартна підтримка. Нічого особливого не відбувається, нічого не змінилося. Тож це все.»* (Єлизавета, 43 роки, 2 дітей)

Форми та обсяг підтримки людей в Україні «на відстані»

Але як українські біженки й біженці у Словаччині підтримують своїх близьких, які залишилися в Україні? У кількісному дослідженні ми аналізували різні форми допомоги – емоційну, матеріальну, фінансову та підтримку армії. Результати дослідження свідчать про те, що **найсильнішим елементом цієї підтримки є міцні сімейні зв'язки, причому емоційна підтримка переважає.**

Таблиця 13: Перелік окремих форм допомоги

Форма допомоги	Уся група (%)	Чоловіки (%)	Жінки (%)
Емоційна підтримка	53,3 %	46,6 %	57,2 %
Матеріальна підтримка	29,2 %	32,8 %	27,4 %
Продукти	18,5 %	17,2 %	19,4 %
Фінансова допомога	46,7 %	50,6 %	44,9 %
Оплата послуг дистанційно	3,8 %	4,0 %	3,7 %
Підтримка армії	5,6 %	3,5 %	6,5 %
Інші форми допомоги	3,6 %	2,9 %	4,00 %

Найпоширенішою формою допомоги є емоційна підтримка (53,3%). Більше половини біженок і біженців регулярно надають емоційну підтримку своїм родинам, знайомим та близьким в Україні. Жінки (57,2%) надають емоційну підтримку частіше, ніж чоловіки (46,6%), що може бути пов'язано з їхньою більшою схильністю підтримувати сімейні та соціальні зв'язки. **Майже половина опитаних (46,7%) надсилає гроші в Україну, чоловіки (50,6%) надсилають фінансову допомогу частіше, ніж жінки (44,9%). Це тому, що багато чоловіків продовжують нести економічну відповідальність за своїх близьких і водночас мають більшу економічну стабільність у новій країні.** Матеріальна допомога та продукти

харчування трапляються рідше. Лише приблизно 30% респондентів надає матеріальну допомогу (одяг, ліки, різні потреби), причому чоловіки частіше (32,8%), ніж жінки (27,4%). Ще менше респондентів (18,5%) надсилають в Україну продукти харчування, що також може бути пов'язано з тим, що вони не їздять до України з міркувань безпеки. Дистанційна оплата послуг трапляється рідко (3,8%) і включає, наприклад, платну соціальну та медичну допомогу для людей похилого віку. Підтримка армії є низькою (5,6%), але жінки (6,5%) надають її частіше, ніж чоловіки (3,5%). Переважно біженки і біженці зосереджуються на основних формах допомоги, таких як емоційна та фінансова підтримка.

Психічне здоров'я біженок і біженців

Невизначена ситуація у Словаччині, стрес, пов'язаний з турботою та забезпеченням сім'ї, неспокій через ситуацію в Україні, турбота про рідних в Україні, а також незрозумілі перспективи майбутнього впливають на психічне здоров'я біженців. Майже чверть з них протягом останнього тижня інколи/дуже часто відчували симптоми депресії, а п'ята частина інколи/дуже часто відчувала стрес. Так само чверть опитаних зазначила, що вони здебільшого не переживали жодних позитивних емоцій. На загальній шкалі переживань їх показники коливалися від 1,75 до 2,75.

Таблиця 14: Відчуття, які переважали минулого тижня

	Я не відчував/-ла жодних позитивних емоцій	У певних ситуаціях я реагував/-ла занадто емоційно	Я відчував/-ла себе сумним/-ою і пригніченим/-ою	Я переживав/-ла і треба було щось з цим робити
Це взагалі для мене не актуально	31,20 %	30,20 %	25,60 %	34,20 %
Лише інколи	43,50 %	52,50 %	51,90 %	44,10 %
Дуже часто це для мене актуально	22,90 %	16,50 %	19,50 %	18,70 %
Здебільшого це для мене актуально	2,40 %	0,80 %	3 %	3 %

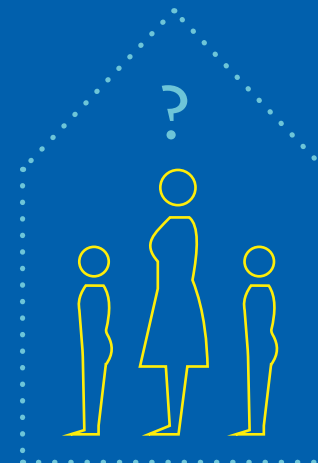
Ці результати свідчать про наявні проблеми з психічним здоров'ям серед біженців і біженок з України. Подібними були результати інших досліджень про психічне здоров'я цієї групи населення. Причини можуть бути різні – травми, пов'язані з війною та вимушеним виїздом з дому, хронічний стрес, пов'язаний з переїздом, адаптацією та інтеграцією в новій країні (Ellis et al., 2024; Vuchcik et al., 2023). Незважаючи на це, проблеми з доступністю підтримки психічного здоров'я залишаються. Згідно з опитуванням УВКБ ООН (2025), лише 32% людей з України у Словаччині, які мали психологічні проблеми, звернулися за професійною допомогою.

Підсумок

Результати нашого дослідження свідчать про комплексну ситуацію з доглядом за дітьми/особами похилого віку серед українських біженок і біженців у Словаччині. Переважна більшість жінок, висока частка неповних сімей та проживання кількох поколінь разом створюють певні виклики у сфері догляду за дітьми, літніми членами сім'ї та при підтримці транснаціональних зв'язків. Брак інфраструктури догляду, обмежений доступ до дитячих садків та відсутність гнучкого графіку роботи серед батьків ще більше ускладнює ситуацію та ставить сім'ї у вразливе становище. Особливо вразлива група – самотні жінки з дітьми, які незважаючи на роботу не можуть належним чином забезпечити усі потреби сім'ї, включно із житлом.

Водночас важливими є соціальні контакти, підтримка громади та неформальний догляд, що компенсує відсутність інституційної підтримки. Хоча українська громада є основним ресурсом допомоги, зв'язки зі словацьким суспільством також є важливим джерелом неформальної допомоги та підтримки, зокрема серед жінок. Транснаціональний взаємозв'язок – це ще одне джерело допомоги та підтримки не лише зі Словаччини в Україну, але й навпаки.

При підтримці біженок і біженців слід враховувати конкретні виклики у сфері догляду та передбачити розвиток доступних послуг, зокрема в галузі дошкільного виховання, гнучких умов праці та психосоціальної підтримки. Водночас необхідно покращити можливості взаємодії та зв'язку між українською та словацькою громадами, створюючи тим самим більш стійкі механізми їхньої підтримки та інтеграції.

Особливо вразлива група
– це самотні жінки з дітьми

Інтеграція українських біженок і біженців у Словаччині та її психологічні аспекти

Відчуття прийняття та приналежності до нової країни є одним із ключових аспектів успішної інтеграції біженок і біженців. Цей процес передбачає не лише практичне облаштування в новому середовищі, як-от: вивчення мови чи інтеграцію на ринку праці, але й складні психологічні процеси, пов'язані з побудовою стосунків із словаками та переосмисленням власної ідентичності. Для людей з України, які виїхали до Словаччини внаслідок війни, це питання є особливо актуальним.

Дослідження свідчить про те, що якість соціальних контактів між мігрантами та місцевим населенням суттєво впливає не лише на ступінь їхньої інтеграції, а й на загальну задоволеність життям та психологічний комфорт (Kadlečíková et al., 2011; Popper et al., 2006). Мовний бар'єр часто становить перешкоду в процесі інтеграції в нове суспільство. Проте долання перешкод та побудова міжособистісних стосунків може призвести до міцнішого почуття приналежності та формування нової, більш складної ідентичності (Нупіє, 2018).

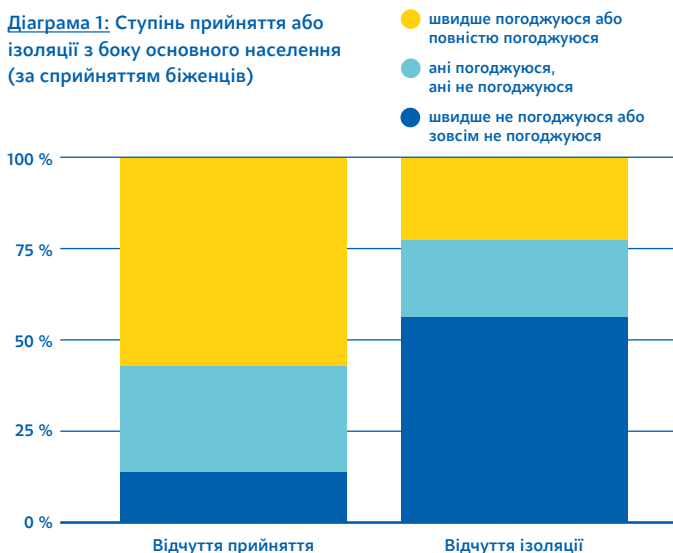
У цій главі ми розглянемо три взаємопов'язані аспекти інтеграційного процесу українських біженок і біженців у Словаччині:

- ступінь прийняття з боку основного населення (як це відчують біженці);
- характер і якість контактів з місцевим населенням;
- ідентичність і відчуття приналежності у новому середовищі.

Ступінь прийняття з боку основного населення (як це відчують біженці)

Ми запитали наших респондентів, наскільки вони відчують себе прийнятими або ізольованими у Словаччині через те, що походять з України. 57,7% зазначили, що відчують себе прийнятими у Словаччині, водночас понад 56,6% не повідомили про будь-які факти ізоляції чи погане ставлення через своє походження. Натомість, майже чверть респонденток і респондентів (23,3%) заявили, що вони зазнали неприйняття або негативного ставлення, а майже третина (30%) неоднозначно сприймали своє прийняття з боку більшості суспільства.

Діаграма 1: Ступінь прийняття або ізоляції з боку основного населення (за сприйняттям біженців)

Для інтеграції в нове суспільство важливо яке ставлення до себе відчують біженки й біженці з боку основного населення (Te Lindert et al., 2022). 61,1% респондентів погоджується або повністю погоджується з тим, що словачки і словаки загалом позитивно ставляться до людей з України, доброзичливі до них і радо проводять з ними час. Менше п'ятої частини (19,6%) опитаних вважає, що враження словаків про українців загалом дуже/швидше негативні, а 38,8%, навпаки, вважають, що воно дуже/швидше позитивне. Однак майже така ж кількість респонденток і респондентів (41,6%) припускає, що ці враження не є ні позитивними, ні негативними, а відтак біженці можуть неоднозначно сприймати ставлення до себе з боку основного населення.

Історія нижче свідчить про те, що особисті контакти між людьми з України та представниками основного населення різних вікових категорій можуть бути важливим фактором у побудові взаєморозуміння та позитивних стосунків. Один з молодих респондентів з України у фокус-групі описав свій позитивний досвід зустрічі зі старшим словаком так:

«Після школи я пішов на автобус і чекав на зупинці, до мене підійшов старший пан і почав зі мною розмовляти. Він був словак, а я говорив словацькою мовою, тож ми поговорили. Він розповів, що колись давно жив в Україні, що там вчиться його донька. Ми поговорили і пішли далі.» (Володимир, 15 років)

Робоче середовище також важливе для соціальної інтеграції людей з України і зміцнення контактів із словаками. Позитивне ставлення до роботи також формує відчуття задоволеності життям.

«Я працюю в магазині “Товари для дому”, у мене трудовий договір. Я працюю понад рік, до цього я працювала майстром. Зараз мені робота подобається. Словаки до мене ставляться дуже добре, вони стали не тільки моїми колегами, а й друзями. Я все ще там працюю, я задоволена.» (Світлана, 37 років, 1 дитина)

Кількісні дані також свідчать про те, що 60% респондентів наразі відчуває задоволеність життям, тоді як лише 14,4% відчують незадоволення, а трохи більше чверті (25,5%) і задоволені й не задоволені. Проте можна простежити взаємозв'язок між відчуттям прийняття у суспільстві та задоволеністю життям: якщо респонденти вважають, що основне населення їх не приймає, вони відчують меншу задоволеність життям ($r = 0.34$)^[1].

Характер і якість контактів із місцевим населенням

Для інтеграції біженців і біженок важливо подолати мовний бар'єр. **Більшість респонденток і респондентів зазначає, що знає словацьку мову на достатньому для спілкування рівні.** Хоч тільки 2,2% говорить словацькою мовою на рівні рідної мови, майже чверть опитаних (23,6%) може вільно спілкуватися і писати словацькою,

а майже половина (45,2%) багато розуміє і може вести словацькою мовою діалог на загальні теми.

Незважаючи на те, що мовний бар'єр може стати викликом, деякі респондентки і респонденти не вважають це серйозною проблемою, адже словацька й українська мови подібні. Так про це говорив один з молодих учасників дослідження:

«До цього я ходив на курси словацької мови, але потім покинув. Не знаю, як це пояснити... Хоч у мене і є мовний бар'єр, це не є великою перешкодою. Словацька подібна до української, тому це не аж така велика проблема.» (Себастьян, 17 років)

Словацькою мовою респонденти і респондентки послуговуються завжди або регулярно в державних установах (79,4%), у громадських місцях (75,3%) або на роботі (67%). 43,2% опитаних розмовляє словацькою завжди або регулярно зі своїми друзями і знайомими, 31% тільки інколи використовує словацьку мову для спілкування з ними. Проте вдома 47,2% опитаних ніколи не говорить словацькою мовою або дуже рідко, а 27,9% лише інколи говорить вдома словацькою. Цікаво те, що використання словацької мови пов'язане з нижчим рівнем освіти ($r = 0.34$), тобто респондентки і респонденти з вищою освітою часто в побуті використовують англійську або іншу іноземну мову. Також словацькою спілкується трошки частіше старше покоління, ніж молоді люди ($r = 0.28$).

Мова дуже важлива для трудової інтеграції і можливості знайти роботу в Словаччині за фахом. Для подолання мовного бар'єру важлива і підтримка й позитивне ставлення у робочому колективі:

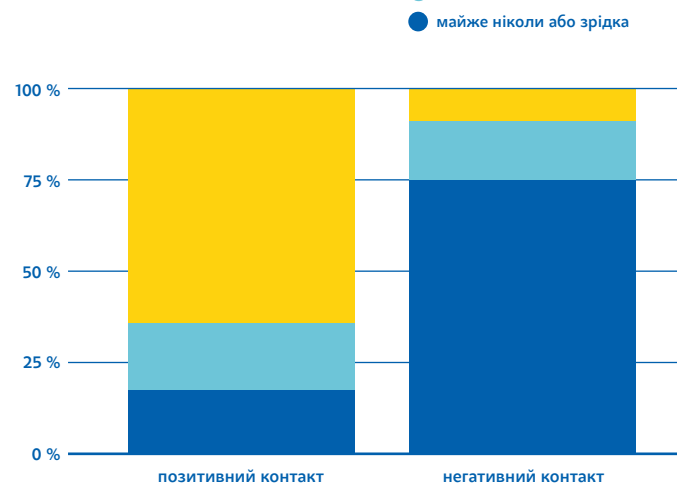
[1] У цих дужках і в дужках у наступному тексті наведено значення кореляції коефіцієнту «r», яким описується ступінь зв'язку між названими змінними. Чим ближче до 1, тим сильнішим є зв'язок між змінними.

«Спочатку, коли я сюди приїхала, я не знала словацької мови, тож я пішла на роботу туди, куди мене взяли – у пекарню, хоч це не моя спеціальність. Там у мене був колектив з п'яти словаків. Вони були дуже дружними, я працювала там сім місяців і за цей час вивчила мову. Це було на практиці. Вони не знали англійської, тож нам довелося говорити по словацьки. Потім я знайшла роботу за фахом, переклала диплом, а переклад диплому й нос-трифікація – справа недешева. (...) 3 квітня я працюю на іншій роботі, за освітою я хімік, зараз мені моя робота дуже подобається, добре, подібно як вдома, трошки по іншому, але за моїм фахом. Я щаслива і знову є колектив. На роботі не було нікого з українців, щоб полегшити адаптацію, проте я вивчила мову.» (Ольга, 34 роки, 1 дитина)

Ми також ставили респондентам питання про їхній досвід і якість контактів зі словаками і словачками. Нас цікавив позитивний досвід спілкування, взаємозв'язків або дружні стосунки (позитивний контакт), а також негативний досвід спілкування і непорозуміння (негативний контакт). Результати свідчать про те, що три четверти респонденток і респондентів (75,2%) говорили лише про мінімальний (майже ніколи або зрідка) негативний досвід контактів із словаками і словачками, тоді як майже дві третини опитаних мають позитивний (часто або щодня) досвід спілкування із словаками.

Наші результати також свідчать про те, що понад дві третини респонденток і респондентів (67,8%) зацікавлені у встановленні ще ближчих контактів з людьми із Словачини, а майже дві третини (62,9%) хотіли б з ними

Діаграма 2: Якість контактів із словаками і словачками (як це відчують біженці)

проводити більше часу. Це свідчить про сильну мотивацію соціальної інтеграції як одного з важливих вимірів інтеграції (IOM, 2008). Цей інтерес до глибших соціальних контактів може відбивати як природню потребу подолати ізоляцію і вибудувати мережу підтримки в новому середовищі (rozr. нар. Shaw & Wachter, 2024), так і прагматичне прагнення краще орієнтуватися у словацькому суспільстві й отримати доступ до роботи чи інших можливостей.

У фокус-групах ми спитали працюючих жінок, чи вони на роботі переважно спілкуються із словаками або українцями. Вони говорили про позитивний досвід спілкування зі словацькими колегами.

«Словацькі колеги поведяться ввічливо. Я працюю в колективі зі словаками і з українцями. Українці і словаки добре ставляться одні до одних. (...) Словаки приємні, дуже дружні, позитивні, усміхнені, тобто усе гаразд.» (Анна, 44 роки, 1 дитина)

«Я також спілкуюся із словаками. (...) Багато людей розуміє російську ще з часів Радянського Союзу. Це означає, що немає мовного бар'єру. Вони дуже дружні. Проте для українських студентів це трохи важче.» (Оксана, 57 років, не має дітей):

«Словаки це словаки, супер. А в мене на роботі словаки вчать українську. Кажуть, що прийдуть відновлювати Україну.» (Аліна, 26 років, не має дітей)

Щоденні контакти з місцевим населенням і їх характер дуже важливі для психологічної адаптації і благополуччя людей, які переїхали в нове середовище (Kenfack et al., 2024). Наше дослідження свідчить про те, що **досвід контактів з місцевим населенням відіграє ключову роль у задоволеності життям респондентів і респонденток, у їхньому емоційному благополуччі та сприйнятті власної ідентичності**. Якщо ці контакти негативні, то біженки й біженці почувуються менш інтегрованими у суспільство. Натомість позитивні соціальні контакти допомагають їм краще адаптуватися і сприймати Словаччину як свій новий дім.

Негативний досвід може погіршувати психологічний комфорт людей з України і бажання інтегруватися. Відчуття негативного ставлення з боку основного населення призводить до того, що люди менш задоволені життям ($r = 0.34$), частіше переживають негативні емоції, як-от:

сум, напруженість і стрес ($r = 0.41$). Крім цього, вони ще більше ідентифікують себе як біженки/біженці ($r = 0.15$), тобто почувуються ізольованими в словацькому суспільстві. Цей стан ще сильніший у тих, хто відчуває негативне ставлення словаків до українців ($r = 0.45$), або має досвід неприйняття у суспільстві ($r = 0.51$), тобто відчуття, що їхня ідентичність і соціальна ситуація неправильно сприймаються або ігноруються.

Ці фактори можуть бути пов'язані і з соціальною поведінкою біженок і біженців. Ті, хто часто має негативний досвід спілкування зі словаками, не надто прагнуть встановлювати контакти з людьми із Словаччини ($r = 0.28$). Крім того, чим більше людина сприймає себе як біженець або біженка, тим менше вона задоволена своїм життям ($r = .21$), тобто соціальна ізоляція і стигматизація можуть бути пов'язані з гіршим психічним комфортом.

Натомість **позитивні контакти із словаками і словачками сприяють соціальній інтеграції біженок і біженців, покращують якість їхнього життя**. Загалом вони більш задоволені своїм життям ($r = 0.39$) і переживають менше негативних емоцій ($r = 0.30$), рідше почувують себе біженцями/-ками ($r = 0.13$) та частіше ідентифікують себе як жителі/жительки Словаччини ($r = 0.19$) та Європейського Союзу ($r = 0.13$).

Важливим висновком є те, що **позитивний досвід до певної міри зміцнює мотивацію біженок і біженців залишитися у Словаччині** ($r = .19$) і водночас сприяє формуванню соціальних контактів, адже люди, що мають частіший позитивний досвід із словаками і словачками, і надалі намагаються ці контакти розвивати ($r = 0.37$). Це

свідчить про те, що формування безпечного і сприятливого середовища може суттєво вплинути на їхнє рішення залишитися в країні й активно інтегруватися у суспільство.

Дані дослідження також свідчать про те, що біженці і біженці з вищою освітою частіше намагаються контактувати із словаками й словачками ($r = 0.15$), контакти з ними сприймають позитивніше ($r = 0.16$) і переживають менше відчуття ізольованості ($r = 0.11$). На те, як опитані сприймають контакти із словаками, впливає і вік респондентів і респонденток. Якщо молодші вважають такі контакти здебільшого приємними ($r = 0.17$), то відчуття ізольованості є сильніше у старших людей ($r = 0.13$).

Як свідчать викладені нижче історії жінок з фокус-груп, **соціальна інтеграція – це поступовий процес, інколи дуже складний. Полегшують інтеграцію саме позитивні контакти, соціальні зв'язки і спілкування з колегами на роботі або однолітками в школі.** Саме школа – це важлива установа, яка може сприяти співпраці й рівноцінному позитивному контакту між словацькими й українськими дітьми і дорослими, розбудовувати довіру й контакти (Turner & Cameron, 2016).

«У мене не було жодних проблем, мій син у класі один українець, і, мабуть, це допомогло йому швидко почати говорити, спілкуватися словацькою зі словацькими дітьми. Я прийшла додому з роботи, у нас в будинку багато українців, у нас українські сусіди, але також і словаки тут живуть. (...) Я дуже рада, що мій син почав спілкуватися і спілкується зі словацькими дітьми, я думаю, що дуже допомогло те, що в класі не було інших українських дітей, з якими б він дружив, тому він вивчив мову і спілкується

із словацькими дітьми. Це було важко, зі сльозами й усім іншим, але тепер, коли ми цей шлях подолали, маємо друзів серед словаків.» (Анна, 44 роки, 1 дитина)

У порівнянні з словацькими однолітками молоді респонденти й респондентки говорили про різницю в умовах життя. *«Це моя суб'єктивна думка, але я вважаю, що в нас трохи інші проблеми. По-перше, це інша ментальність. У Словаччині або загалом в Європі студенти можуть жити з батьками, які їх підтримують, тоді як у нас вік 17/18 років це час йти своїм шляхом. Тож словацькі студенти можуть зосередитися на тому, щоб добре вчитися, а українці мусять шукати роботу й думати про самостійне життя, а ще вчитися, мати особисте й суспільне життя. А ще тепер, коли війна, це ще важче. Але в кожного індивідуальна ситуація. Багато хто поїхав за кордон, а якщо не знати мови цієї країни, то це дуже складно.»* (Тімеа, 18 років).

«Як на мене, то у словацьких дітей дитинство на декілька років довше. Українці вже в 17 років вступають до університету... Можна сказати, що вони перестають бути дітьми. А зокрема, під час війни. Словаки комфортно вчаться в університеті навіть до 26 років. Тож у них довше дитинство.» (Мартін, 17 років)

Ці історії свідчать про те, що молоді люди з України протистоять подвійному навантаженню. Крім викликів, пов'язаних із дорослішанням, швидкою самостійністю, або пошуком власної ідентичності, вони повинні впоратися і з травмами наслідків війни (див. напр. Kriglerová & Holka Chudžíková, 2025). Це може значно вплинути на здатність інтегруватися і розбудовувати позитивні контакти зі своїми однолітками із Словаччини.

Ідентичність і відчуття приналежності до нової країни

Для успішної психологічної інтеграції біженців і біженок надзвичайно важливо інтегруватися так, щоб змогли зберегти свою первісну ідентичність і культурне коріння, але водночас прийняти елементи нової культури і сформувати взаємозв'язок з приймаючою країною (детальніше див. Chvojková & Hřebíčková, 2018). Цей процес передбачає фізичну, емоційну і психологічну адаптацію, яка дозволяє людям почуватися частиною нового суспільства і водночас зберегти свою ідентичність. Ключовим є баланс між прийняттям нової культури і збереженням своїх культурних цінностей (Berry, 1992). Так само це сприймають і респондентки у фокус-групах: *«Ну, напевне я б хотіла інтегруватися в цю культуру, трошки більше її зрозуміти. Я хочу себе тут реалізувати, маю на увазі, реалізуватися як українка. Саме як українка, не як хтось, хто сюди приїхав і виявив себе як «напівсловак» [усмішка].»* (Єва, 31 рік, 1 дитина).

Ми запитали наших респондентів і респонденток, наскільки місцева й групова приналежність (від локальної, національної аж до європейської чи світової) стає частково/більшою мірою важливою частиною їхньої ідентичності, тобто того, ким вони себе відчують і як сприймають самих себе. Наші дані свідчать про те, що **важливою частиною ідентичності респондентів і респонденток є насамперед те, що вони громадяни/-ки України (71,1%) або члени своєї етнічної групи/нації (64%), також жителі/-ки ширшого регіону (61,4%) або району, міста або села (57,4%), де вони жили до**

від'їзду з України. Більша половина респондентів і респонденток (50,4%) вважає частково або дуже важливим для своєї ідентичності те, що вони європейці/-ки, а майже половина (45,4%) те, що вони жителі/-ки Словаччини. Ідентичність біженців, яку частково або дуже важливою вважає 44,3% респондентів і респонденток, посилюється насамперед у випадку неприйняття з боку словаків та негативного досвіду від контактів з ними (Bobowik et al, 2017). Тоді як громадянами/-ками світу себе відчуває майже третина опитаних (31,3%), із колишнім Радянським Союзом себе ідентифікує лише приблизно п'ята частина біженців (20,4%).

Чим старшими є респонденти і респондентки, тим більше вони сприймають себе як жителі/-ки свого району, міста або села в Україні ($r = 0.22$), як жителі/-ки ширшого регіону, з якого вони походять ($r = 0.19$), як члени своєї етнічної групи/нації ($r = 0.16$), жителі/-ки колишнього Радянського Союзу ($r = 0.20$) та як біженці/-ки ($r = 0.12$). На ідентифікацію певною мірою впливає освіта респондентів і респонденток – чим вища у них освіта, тим менше вони ідентифікують себе з колишнім Радянським Союзом ($r = 0.12$) і навпаки, тим більше сприймають себе як жителі/-ки Словаччини ($r = 0.11$) та Європейського Союзу ($r = 0.12$).

Таблиця 15: Ідентифікація респондентів і респонденток

	% респондентів, для яких ця ідентичність дуже важлива або швидше важлива
Громадянин/громадянка України	71,1
Представник/представниця своєї етнічної групи, нації	64
Житель/-ка регіону (області, деяких районів) в Україні	61,4
Житель/-ка села, міста або району в Україні	57,4
Європець/-ка	50,4
Житель/-ка Словацької Республіки	45,4
Біженець/біженка	44,3
Громадянин/-ка світу	31,3
Громадянин/-ка колишнього Радянського Союзу	20,4

Результати нашого дослідження свідчать про те, що **Словаччина, яка в контексті міжнародної інтеграції традиційно сприймалася як транзитна країна, поступово змінюється на місце, де біженки й біженці шукають стабільності і можливості тривалого проживання** (Přívarová et al., 2022; Štefančík et al., 2022). Ця тенденція цікава в контексті того, що Словаччина, як і Чехія, Польща й Угорщина, стала місцем, де багато біженців і біженок з України знайшли безпеку. Хоч деякі з них і поїхали в Західну Європу, проте багато хто залишився в цих країнах через географічну близькість, подібність мови і культури та можливість повернення

в Україну, допомогу рідним (Mogoń, et.al, 2024). На підставі досвіду життя у Словаччині майже дві третини (63,7%) респондентів і респонденток сприймають Словаччину трошки або значно позитивніше, ніж до свого приїзду сюди, натомість менше третини (29,3%) опитаних сприймають цю країну так само як до приїзду.

Понад три чверті опитаних (76,3%) обдумують залишитися у Словаччині на довше, ніж п'ять років.

І навпаки, лише менше чверті опитаних (23,7%) не планує тут залишатися довше, ніж п'ять років. Значно більше тих, хто хоче залишитися у Словаччині – це вікова група до 35 років (81,7%) і переважно люди з вищою освітою (90,8%). Якби респондентки і респонденти обдумували повернення в Україну, це було б насамперед у випадку, якщо б їхні рідні або близькі в Україні потребували догляду (45,4%), або якби вони відчували погане ставлення з боку словаків (18,8%).

Результати дослідження у фокус-групах свідчать про те, що люди різних вікових категорій обдумують залишитися у Словаччині з різних причин, як-от: нові партнерські стосунки і дружба у випадку молодих людей, майбутнє для своїх дітей у випадку батьків малолітніх дітей, або потреба стабільності і спокійного доживання віку у випадку респондентів і респонденток середнього або похилого віку.

«Ну так, я зустрічаюся із словаком, тому в мене тут знайомі і друзі словаки. В Україні я ще не мала стосунків, тож чому б їх не мати тут.» (Валерія, 20 років, не має дітей)

«Своє майбутнє я бачу тут, у цій країні. Тут я бачу і майбутнє своєї сім'ї, проте я дуже хочу мати можливість їздити в Україну і щоб туди міг їздити мій чоловік. Тобто щоб закінчилася війна, тому що там у нас багато близьких

людей, яких ми хочемо бачити. А тут я хочу самореалізуватися. Не знаю... гарне майбутнє для моєї дитини, якимось так, і власне житло.» (Єва, 31 рік, 1 дитина).

«Я б хотіла продовжити, адже я старію, мені вже не хочеться їздити туди-сюди, я б хотіла поселитися на якомусь березі, щоб там було де спати, житло, якимось треба жити. Не знаю, як все буде в Україні, там у мене всі рідні, мене болить душа, але немає дороги назад. Знову кудись втікати, знову сум'яття. Можливо, якби мені було 20 років, можливо, я б про це думала, але так, треба це залишити.» (Анна, 44 роки, 1 дитина)

Підсумок

Більша частина респондентів і респонденток зацікавленні у продовженні соціальної інтеграції у словацьке суспільство. Однак при аналізі даних результатів слід взяти до уваги, що побудова взаємовідносин із основним населенням може мати різні причини. У контексті триваючої війни в Україні цей інтерес може свідчити як про короткотермінову стратегію адаптації, спрямовану на покращення теперішньої якості життя, так і про довгострокові плани залишитися у цій країні.

Хоч здебільшого наші респонденти і респондентки мають досвід прийняття, все ж значна частина (одна п'ята) має досвід неприйняття в суспільстві, або їх досвід контактів з основним населенням не є ні позитивний, ні негативний. Прийняття або неприйняття впливає і на психічне здоров'я, задоволення і якість життя біженців і біженок. Крім того, ті, хто відчують себе прийнятими, частіше ідентифікують себе із Словаччиною.

Понад три чверті респонденток і респондентів обдумують залишитися у Словаччині довше, ніж на п'ять років, а це свідчить про зміни у сприйнятті Словаччини як транзитної точки в напрямку до місця тривалої інтеграції [f8]. Багато українців і українок вирішило залишитися

у Словаччині та в інших країнах Вишеградської четвірки у зв'язку з географічною близькістю та подібністю мови й культури. Ця тенденція вимагає розвитку координованої й комплексної політики, яка забезпечить покращення мовної підтримки, доступу до освіти, можливості роботи й соціальної інклюзії. Для сталої інтеграції необхідно сформувані цілісну державну стратегію залучення українських біженок і біженців у суспільство, дозволити їм сприяти розвитку цього суспільства.

3/4

респонденток і респондентів
обдумують залишитися
у Словаччині довше,
ніж на п'ять років

Підсумок основних результатів у Словацькій Республіці та Чеській Республіці

Співпраця з Інститутом соціології АН ЧР та інформація про дослідження

До підсумкового звіту включені й основні результати партнерського проекту Інституту соціології АН ЧР (<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/ostatni-guzne/5935-hlas-ukrajincu-vyzkumna-zprava>). Це розширює контекст результатів дослідження словацької сторони і дозволяє сформуванню підґрунтя для ідентифікації подібностей і відмінностей при аналізі стану й життя українських біженок і біженців у різних країнах Центральної Європи.

Інститут соціології АН ЧР, Центр дослідження суспільної думки реалізують проект «Голос українців». Ідея проекту виникла в межах співпраці Інституту соціології АН ЧР та товариства «PAQ Research». Це тривале в часі кількісне дослідження української групи біженок і біженців у Чеській Республіці, тобто громадян і громадян України, які приїхали до ЧР у зв'язку з вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Як і в дослідженні СР, так і в дослідженні ЧР, було проаналізовано ситуацію українських біженців і біженок у ключових сферах інтеграції та повсякденного життя, насамперед вкотре було досліджено умови праці та інтеграцію на ринку праці, дохід і матеріальні умови життя, проживання, знання чеської мови серед дорослого населення, освіти й вільний час дітей. Результати дослідження дозволяють зрозуміти проблеми, з якими стикаються українці, а також факти, які впливають на їхню адаптацію, допомагають краще

зрозуміти їхні потреби і динаміку процесу інтеграції. Вибірка українських біженців і біженок була сформована за співпраці з Міністерством праці і соціальних справ ЧР (МПСС). До вибірки респонденти залучалися з-поміж тих, хто подав заявку на отримання гуманітарної допомоги. Доповнення цієї групи формувалося за співпраці з МПСС та Міністерством внутрішніх справ ЧР (МВС).

Інтеграція українських біженок і біженців у Словацькій Республіці. Підсумок основних результатів:

- Українські біженки й біженці виявляють високий рівень економічної активності, найчастіше вони працюють у сфері послуг і торгівлі, де їхня кількість майже удвічі перевищує середній показник по Словаччині, зокрема серед жінок.
- На своєму поточному робочому місці вони працюють в середньому понад рік (14 місяців), а 62,5% працюючих українців та українок мають укладений трудовий договір.
- Багато українських біженок і біженців опинилися у невідгдних трудових умовах, адже більше, ніж одна п'ята з них працює за цивільним договором або через агентства, а це для них означає меншу зарплату та невизначеність.
- Можливості кар'єрного росту досить обмежені, і менше ніж половина респондентів і респонденток розраховує на шанс отримати кращу посаду або вищу зарплату.
- Соціальні контакти відіграють ключову роль в інтеграції біженок і біженців, зокрема українська громада,

а також контакти з людьми із Словаччини дають значну соціальну підтримку і сприяють відчуттю задоволеності.

- Більшість респондентів і респонденток планують тривалий час залишитися у Словаччині, при чому 75% з них обдумує залишитися тут мінімум на п'ять років.

Інтеграція українських біженців і біженок у Чеській Республіці. Підсумок основних результатів:

- Переважна більшість економічно активної групи українських біженців у Чеській Республіці працює на повну ставку або на часткову зайнятість саме у ЧР. Цей відсоток систематично збільшувався перші два роки, і в період між 2023 і 2024 роком все ще фіксуємо зростання. Упродовж 2024 року ситуація була вже стабільною і схоже, що можливості інтеграції наближаються до максимуму.
- Водночас українські біженці й біженки працюють не за своїм фахом, вони як високоосвічені фахівці працюють на посадах кваліфікованих працівників, але й на некваліфікованих робітничих посадах.
- Тому значна частина з них стикається із складними умовами праці і фінансовим стресом, а деякі з недостатнім правовим і соціальним захистом. І далеко не всі бачать перспективу подальшого кар'єрного зростання або розвитку.
- Значна частина українських мігрантів і мігранток все ще стикається з недостатніми доходами і матеріальними проблемами, хоча з поступом часу ситуація частково покращується.

- Знання чеської мови тісно пов'язане з інтеграцією на ринку праці, тому гарною новиною є те, що біженці й біженки в Чехії поступово говорять чеською мовою щоразу краще. Проте все ще залишаються такі, яким недостатнє знання чеської мови не дозволяє розраховувати на кар'єрний ріст. Проте слід зауважити, що найбільшою перешкодою для відвідування мовних курсів здебільшого є саме робота, тому люди віддають перевагу самостійному вивченню мови.
- Плани на повернення також поступово змінюються. Зростає кількість тих, які планують упродовж наступних двох років залишитися в Чехії, хоча на плани про повернення впливає не тільки триваюча війна, а й інші дуже мінливі фактори.

Висновки

В межах проекту Словацької Академії Наук під назвою «Соціальна розвідка: українські мігранти і мігрантки в Словаччині» було проведено дослідження, результати якого розкривають життєву, трудову або соціальну ситуацію українських біженок і біженців у Словаччині, також ступінь їхньої інтеграції. Це може бути більше, ніж тільки соціальна розвідка. Результати дослідження розкривають позитивні сторони, перешкоди і виклики, з якими стикаються люди з України в Словаччині, а отже це може сприяти формуванню для них більш якісних умов життя і праці, усунути системні недоліки, відкрити не тільки суспільну дискусію, але й шлях до активної участі для усіх зацікавлених сторін.

Позитивні результати інтеграції біженок і біженців з України:

- **Висока економічна активність** – понад дві третини респондентів і респонденток працюють, а це більше ніж серед дорослого населення Словаччини.
- **Робота за фахом** – майже дві третини біженок і біженців знайшли роботу за фахом або й вище.
- **Соціальні контакти і допомога громади** – насамперед українська громада і частково зв'язки із словаками дають важливу підтримку людям з України.
- **Стабільність і задоволення роботою** – багато хто вважає свою роботу стабільною, фінансово задовільною і такою, що відповідає їхнім можливостям.
- **Довгострокові плани залишитися** – понад три чверті респондентів і респонденток обмірковує можливість залишитися у Словаччині довше, ніж на п'ять років.

Результати, що свідчать про перешкоди в інтеграції біженок і біженців з України:

- **Робота не за фахом** – батьки з малими дітьми часто працюють на посаді нижчій, ніж передбачає їхня освіта, і велика частка працює за цивільним договором.
- **Низька зарплата та обмежені кар'єрні можливості** – більшість респондентів і респонденток хоче мати вищу зарплату, менше ніж половина має можливість кар'єрного росту.
- **Робота у вразливих умовах** – понад п'ята частина (22,3 %) працює за цивільним договором, а 16,5 % через агентства зайнятості, що означає нижчий дохід і невизначеність.
- **Догляд за дітьми й людьми похилого віку** – велика кількість неповних сімей і брак інфраструктури ускладнюють інтеграцію.
- **Досвід неприйняття** – одна п'ята респондентів відчуває неприйняття або байдуже ставлення з боку основного населення країни.

Проблеми інтеграції біженок і біженців з України:

- **Кращий доступ до освіти і роботи** – необхідність кращої мовної підтримки і гнучких умов праці для батьків.
- **Доступ до інфраструктури догляду за дітьми** – важлива доступність дитячих садочків та інших послуг для підтримки сім'ї.
- **Сприяння соціальній інклюзії** – зміцнення зв'язків між українською і словацькою громадами.

- **Координована політика держави** – спрямована на довгострокову інтеграцію та активну участь біженців і біженок у житті суспільства.

Ґрунтовне розуміння ситуації українських біженців і біженок у Словаччині необхідне для розуміння їхніх потреб та викликів, пов'язаних з поточним процесом інтеграції. Через три роки від моменту широкомасштабного вторгнення Росії в Україну Словаччина знаходиться на перехідному етапі від їх прийняття в надзвичайній ситуації до довгострокової інтеграції. Ці зміни вимагають системного й продуманого підходу до формування інклюзивної політики та механізмів підтримки, які відбиватимуть реальні потреби українських біженців і біженок. Однак, цей процес не можливий без емпірично обґрунтованого врахування перспектив, досвіду й голосу людей з України, а також глибокого розуміння їхньої ситуації, потреб і ширшого життєвого контексту, у якому вони перебувають у Словаччині.

Результати дослідження показують, що процес інтеграції людей з України у Словаччині вже триває, а в багатьох аспектах просувається вперед. Водночас є значні виклики, що можуть впливати на довгострокову сталість інтеграції, на потенціал і соціальну згуртованість у Словаччині. Для їх подолання необхідне координоване зусилля держави, громадянського суспільства, академічної спільноти та самих біженців і біженок. Майбутнє інтеграції буде залежати не тільки від індивідуальних стратегій адаптації людей з України, але насамперед від здатності Словаччини забезпечити всебічну підтримку у сфері

освіти, можливості роботи і соціального захисту, особливу увагу слід зосередити на вразливих групах. В контексті цього необхідно врахувати особливі потреби різних груп біженців, включно з дітьми, людьми похилого віку та людьми з інвалідністю, а персоналізований підхід до політики інтеграції є ключовою передумовою її успішності. Результати дослідження – важливе підґрунтя для стратегічного планування інтеграційних процесів – свідчать про нагальну потребу системних змін, спрямованих на забезпечення тривалої соціальної згуртованості й інклюзії.

Через три роки після початку війни Словаччина щораз більше стає країною, у якій люди з України (та інших країн) бачать перспективу свого майбутнього. Залишається відкритим питання, наскільки ми, як суспільство, зможемо створити умови для їхньої повноцінної інтеграції.

Використана література:

- Aigner, P., Bešić, A., Kubiciel-Lodzińska, S., et al. (2024). The drivers of deskilling: Comparing highly skilled Ukrainian refugee women in Austria and Poland. *International Migration: imig.13363*.
- Badwi, R., Ablo, A. D., & Overå, R. (2018). The importance and limitations of social networks and social identities for labour market integration: The case of Ghanaian immigrants in Bergen, Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 72(1), 27–36.
- Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International migration*, 30, 69-69.
- Bobowik, M., Martinovic, B., Basabe, N., Barsties, L. S., & Wachter, G. (2017). 'Healthy' identities? Revisiting rejection-identification and rejection-disidentification models among voluntary and forced immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 47(7), 818-831.
- Bryceson, D. F., & Vuorela, U. (2002). *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Berg Publishers. <https://doi.org/10.5040/9781474215855>
- Buchcik, J., Kovach, V., & Adedeji, A. (2023). Mental health outcomes and quality of life of Ukrainian refugees in Germany. *Health Qual Life Outcomes*, 21, 23. <https://doi.org/10.1186/s12955-023-02101-5>
- Chvojková, P., & Hřebíčková, M. (2018). Psychologická akulturace: Teoretické přístupy a metody měření. *Československá psychologie*, 62(2), 153–172.
- Cienfuegos-Illanes, J., & Brandhorst, R. (2023). Transnational Families: Entangled Inequalities and Emerging Challenges on the Global Scale (pp. 3–18). https://doi.org/10.1007/978-3-031-15278-8_1

- Ellis, E., Hazell, C., & Mason, O. (2024). The mental health of Ukrainian refugees: a narrative review, 1(2). <https://doi.org/10.20935/AcadMed6232>
- Eurostat. (2024a). Temporary employees as a percentage of the total number of employees, by sex and age (%). Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsq_etpga/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsq.lfsq_emptemp [navštívené 29.1.2025].
- Eurostat. (2024b). Temporary employment agency workers by sex, age and NACE Rev. 2 activity. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsa_qoe_4a6r2/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsa.lfsa_qoe [navštívené 29.1.2025].
- Gallo Kriglerová, E., & Holka Chudžíková, A. (2025). Výzvy a príležitosti: Integrácia mladých ľudí s migračným a utečeneckým pôvodom v Nórsku a na Slovensku. Centrum pre výskum etnicity a kultúry. <https://cvek.sk/vyzvy-a-prilezitosti-integracia-mladych-ludi-s-migracnym-a-uteceneckym-povodom-v-norsku-a-na-slovensku/>
- Gericke, D., Burmeister, A., Löwe, J., Deller, J., & Pundt, L. (2018). How do refugees use their social capital for successful labor market integration? An exploratory analysis in Germany. *Journal of Vocational Behavior*, 105, 46–61.
- Gorbach, D., Polishchikova, Y., & Ryabchuk, A. (2024). Elusive privilege: class, race and gender in Ukrainian war migrants' (un)employment in France. *Dialectical Anthropology*. Epub ahead of print 25 November 2024. <https://doi.org/10.1007/s10624-024-09754-8>
- Harvey, W. S. (2008). Strong or weak ties? British and Indian expatriate scientists finding jobs in Boston. *Global Networks*, 8(4), 453–473.
- Hynie, M. (2018). Refugee integration: Research and policy. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 24(3), 265–276. <https://doi.org/10.1037/pac0000326>
- International Organization for Migration (IOM). (2008). *Migrácia a integrácia: Potrebné vedomosti pre lepšiu prax*. IOM Bratislava.
- Jelínková, M., Plaček, M., & Ochrana, F. (2024). The arrival of Ukrainian refugees as an opportunity to advance migrant integration policy. *Policy Studies*, 45(3–4), 507–531.
- Kadlečíková, J., Kriglerová, E. G., & Gažovičová, T. (2011). *Integrácia migrantov na lokálnej úrovni*. Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Bratislava. 70s. Retrieved June 15, 2023, from <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/2011-05-integracia-migrantov.pdf>
- Kalter, F., & Kogan, I. (2014). Migrant networks and labor market integration of immigrants from the former Soviet Union in Germany. *Social Forces*, 92(4), 1435–1456.
- Kohlenberger, J., Buber-Ennser, I., Pędziwiatr, K., et al. (2023). High self-selection of Ukrainian refugees into Europe: Evidence from Kraków and Vienna. *PLOS ONE Jones-Antwi RE* (ed.), 18(12), e0279783.
- Kosyakova, Y., Gatskova, K., Koch, T., Adunts, D., Braunfels, J., Goßner, L., Konle-Seidl, R., Schwanhäuser, S., & Vandenhirtz, M. (2024). Labour market integration of Ukrainian refugees: An international perspective. *IAB-Forschungsbericht*, 202416.en. <https://doi.org/10.48720/IAB.FB.2416EN>
- Moroń, D., Madej, M., & Csoba, J. (2024). Humanitarian Aid and Empowerment of Ukrainian Refugees. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003505778>

- Popper, M., Bianchi, G., Lukšík, I., & Szeghy, P. (2006). *Potreby migrantov na Slovensku*. Veda & International Organization for Migration.
- Přívarová, M., Rievajová, E., Gavurová, B., & Galstyan, A. (2022). Migration processes and determinants: The case of the Slovak Republic. *Problemy Polityki Społecznej. Social Policy Issues*, 59(4), 305–322. <https://doi.org/10.31971/pp/158578>
- Razumkov centrum. (2022). Настрої та оцінки українських біженців (липень–серпень 2022) [Postoje a hodnotenia ukrajinských utečencov (júl–august 2022)]. Dostupné na: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrain-skykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p> [navštívené 29.1.2025].
- Shaw, S. A., & Wachter, K. (2024). "Through social contact we'll integrate:" Refugee perspectives on integration post-resettlement. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 22(2), 264–277.
- Štefančík, R., Stradiotová, E., & Seresová, T. (2022). A missing piece: the absence of discussion about integration policy in the Slovak migration discourse. *Migration Letters*, 19(6), 965–981
- Te Lindert, A., Korzilius, H. P., Stupar-Rutenfrans, S., & Van de Vijver, F. J. (2022). The role of perceived discrimination, intergroup contact and adoption in acculturation among four Dutch immigrant groups. *International Journal of Intercultural Relations*, 91, 297–310.
- Thoits, P. A. (2011). Mechanisms linking social ties and support to physical and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 52(2), 145–161. <https://doi.org/10.1177/0022146510395592>
- Turner, R. N., & Cameron, L. (2016). Confidence in contact: A new perspective on promoting cross-group friendship among children and adolescents. *Social Issues and Policy Review*, 10(1), 212–246. <https://doi.org/10.1111/sipr.12023>
- UNHCR (2024). Regional Refugee Response for the Ukraine situation. Dostupné na: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/113657>
- UNHCR. (2024). *Slovensko: Prieskum sociálno-ekonomických náhľadov*. Dostupné na <https://data.unhcr.org/en/documents/details/114215>
- UNHCR (2025). Navigating health and well-being challenges for refugees from Ukraine. Dostupné na: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/114251>
- Van Tubergen, F., Kogan, I., Kosyakova, Y., et al. (2024). Self-selection of Ukrainian refugees and displaced persons in Europe. *Journal of Refugee Studies*, 37(1), 72–96.